

Mokslo Lietuva

NETEKOME MOKSLININKO STASIO ALGIMANTO GOBERIO

„ŽALGIRO
MŪŠIS“
TAPYBOJE

■ 11 p.

■ 14 p.

■ 3 p. Justinui Marcinkevičiui – 80 ■ 4p. Iš bibliotekų gyvenimo ■ 6–7 p. Ką žinome apie Aleksandrą Stulginskį?

Nr. 6(428)

Leidžiamas nuo 1989 m., du kartus per mėnesį

Lietuvos valstybės pamatų kūrėjas

Prezidentui Aleksandrui Stulginskiui – 125

K

Kovo 6 dieną Signatarų namuose paminėtos 1918 m. Vasario 16-osios Nepriklausomybės Akto signataro, pirmojo pagal LR Konstituciją išrinkto Lietuvos Respublikos prezidento Aleksandro Stulginskio (1885 02 26–1969 09 22) 125-osios gimimo metinės. Signatarų namuose ta proga atidaryta prezidentui Aleksandrui Stulginskiui skirta ekspozicija. Renginyje kalbėjo knygos apie prezidentą A. Stulginskį autorius istorikas, diplomatas, rašytojas prof. Alfonsas Eidintas, prisiminimais dalijosi A. Stulginskio giminaitė Ona Žiugždienė ir selekcininkas Algirdas Lukoševičius, kuriam 1957–1959 m. teko kartu dirbti su iš tremties grįžusiu A. Stulginskiu Vytėnų sodininkystės daržininkystės bandymų stotyje. Tarp renginio dalyvių buvo kadenciją baigęs Lietuvos prezidentas Valdas Adamkus su žmona Alma, žemaitiškomis dainomis renginį pajvairino folkloro ansamblis *Virvytė* (vadovė Loreta Sungailienė).

■ Nukelta į 6 p.

Dėl Jūsų ir mūsų ateities

Spaudos, radijo ir televizijos rėmimo fondas 2010 m. mokslininkų laikraščio *Mokslo Lietuva* projektui *Mokslui, kultūrai ir visuomenei* skyrė 45 tūkst. litų. Šios lėšos skirtos projektui, kuris užima 2–2,5 spaudos lanko, įgyvendinti. Visam laikraščiu leisti jokių lėšų redakcija neturi, mokslo institucijos mokamų skelbimų šiuo metu beveik nespausdina, nors ankstesniais metais tai buvo pagrindinis *Mokslo Lietuvos* leidybos šaltinis.

Lauksime mūsų skaitytojų pasiūlymų.

Redakcija

Ką sako pušų ir ąžuolų rievės

Nacionalinis muziejus Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės valdovų rūmai šeštadieniais rengia edukacines popietes moksliviams, vaikams ir brandesnės visuomenės daliai, kiekvienam suprantama kalba pristato įvairiapusius mokslinius tyrimus, kurie atliekami tyrinėjant Žemutinės pilies teritorijos radinius. Vasarį vykusiuose renginiuose (vyko Taikomosios dailės muziejuje) buvo kalbama apie ilgamečių archeologinių tyrimų metu Lietuvos didžiųjų kunigaikštėčių rūmų teritorijoje rastuosius medžio dirbinius, statinių ir darbo priemonių liekanas, iš kurių galima gauti labai svarbios informacijos. Mat medžio dirbiniai buvo ne vien paprastų miestiečių, amatininkų, bet ir dvariškių, taip pat valdovų buities ir kultūros nuolatiniai palydovai. Muziejuose dažniausiai mūsų akys sustoja prie prabangos dalykų, meno kūrinių, gaminių iš brangiųjų metalų, o gaminiai iš medžio lieka nušalyje. Tai didelė neteisybė jų atžvilgiu, nes medis, medienos gaminiai taip pat yra praeities įvykių liudytojai, savotiški epochos metraščiai. Tereikia juos prakalbinti, atkoduoti tuose radiniuose slypinčią informaciją. Jau turime specialistų, kurie sėkmingai tą darbą sugeba padaryti.

Viena iš priežasčių, kodėl medžiui, mediniams gaminiams ligi šiol tekdavo tarsi podukros vieta tarp prašmatnesnių radinių, yra ta, kad organika laikui bėgant gan greit sunykdo, toli gražu ne kiekviename dirvožemyje susidaro išlikimui palankios sąlygos. Gan reta išimtis – Žemutinės pilies teritorija, buvęs Šventaragio slėnis, kur pelkėta vietovė, aukštai slūgsantys požeminiai gruntiniai vandenys, durpingi kultūriniai sluoksniai sudarė palankią anaerobinę aplinką išlikti organinės kilmės radiniams. Šioje teritorijoje randamos medinių statinių ir gatvių grindinių liekanos, vandentiekio ir kanalizacijos sistemų vamzdžiai, tvorų, šulinių, darbo įrankių dalys, namų apyvokos radiniai, be kurių išvis neįmanoma įsivaizduoti didžiojo kunigaikščio ir jo aplinkos gyvenimo.

Šiuos radinius aptikti, išvilkti į dienos šviesą – tai tik pirmas darbų etapas, nes reikia visa tai aprašyti, iširti, konservuoti ir užtikrinti saugojimo sąlygas, nes tik mažą tų radinių dalį pavyks eksponuoti muziejuose. Apie visą šią neišvengiamą ir labai svarbią darbų kompleksą minėtųjų edukacinių renginių metu pasakojo dendrochronologė dr. Rūtilė Pukienė, medžio konservatorė Deimantė Baubaitė, archeologai dr. Daiva Steponavičienė, Irena Kaminskaitė ir Egidijus Ožalas, istorikas Dalius Avižinis, o senaisiais mediniais muzikos instrumentais grojo Ieva Baublytė.

Apie dendrochronologinį datavimo metodą kalbamės su Nacionalinio muziejaus Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės valdovų rūmai vyresniąja muziejininke-istorike dr. Rūtilė PUKIENE. Jos mokslinio darbo kryptis – retrospektyviniai medžių radialiojo prieaugio ir jį lemiančių veiksnių tyrimai gamtinės aplinkos rekonstrukcijos ir prognozavimo tikslams, augančių medžių ir istorinės medienos anatomijos ir metinių rie-

Dr. Rūtilė Pukienė muziejaus lankytojams pristato medinių archeologinių radinių datavimo metodą pagal medžio rievės

vių tyrimai, ilgaamžių rievėjų serijų sudarymas, jų ekologinis interpretavimas ir panaudojimas istorinės medienos datavimui, paleoekologinių įvykių ir procesų rekonstrukcija.

R. Pukienė stažavo Šefildo universitete Jungtinėje Karalystėje, JAV Nacionalinio mokslo fondo lėšomis dalyvavo mokomojoje Pietų pusrutulio lauko savaitėje dendroekologijos klausimais Argentinoje, San Martine ir panašioje lauko savaitėje Šveicarijoje, Lantse, remiant Šveicarijos Federalinio tyrimų institutui WSL, du mėnesius stažavo Hamburgo universiteto Medienos biologijos institute medienos anatominės struktūros ir medienos rūšių identifikavimo klausimais, remiant DAAD.

Paskutiniosios rievės vertė

Mokslo Lietuva. Gerbiamoji ponias Rūtilė, Taikomosios dailės muziejuje edukacinėse paskaitose pristatė medienos amžiaus nustatymo metodą pagal medžio rievės ir medienos pavyzdžius, kurių amžius nustatytas šį metodą naudojant. Kuopatinė dendrochronologinis datavimo metodas, kaip jį taikote savo darbe?

Rūtilė Pukienė. Remiamės unikalia medžių savybe augant po žieve kasmet suformuoti po naują metinę medienos rievę. Jos plotis teikia mums labai reikalingos informacijos apie konkrečių metų augimo sąlygas, mat jos kasmet

■ Nukelta į 13 p.

BIBLIOTEKŲ GYVENIMAS

Istorinis teisingumas atstatytas: po 70 metų Lietuvos mokslų akademijos bibliotekai sugrąžintas jos įkūrėjo garsaus Vilniaus advokato ir kolekcininko, šio miesto patrioto Tado Vrublevskio ir vertingiausių rinkinius sukauptų jo tėvų – Eustachijaus ir Emilijos Vrublevskių vardas. Kovo 9 dieną atidengtoji lenta byloja, kad nuo šiol tai yra Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių biblioteka. Tai labai svarbus mokslinės ir kultūrinės reikšmės faktas. Trečioje pagal dydį šalies bibliotekoje sukaupta daug vertingiausių knygų ir leidinių, senų pergamentų ir rankraščių.

Praeitis remia ateitį

Atidengiant lentą su naujuoju pavadinimu, nuo kovo 1 dienos pradėjęs eiti pareigas naujasis bibliotekos direktorius dr. Sigitas Narbutas atkreipė dėmesį į kelis svarbius dalykus. Šioje knygų ir mokslo šventovėje be senų spaudinių yra viena didžiausių naujausios mokslinės literatūros sankauptų Lietuvoje, tad naujasis pavadinimas nuo šiol bylos ir apie bibliotekos šiuolaikiškumą ir moderniškumą. Primins ir apie jos puoselėtojo Tado Vrublevskio didžią pagarbą savo tėvams, pradėtą darbą – rinkti vertingas knygas, Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės praeitį liudijančius unikalios dokumentus. Apskritai primins šios giminės gilią pagarbą tradicijai, o tai ir yra europiečio svarbiausias bruožas, jo tapatybės kolona. Ant šios kolonos ir mes stovime, o siekis puoselėti galias europines tradicijas mus vienija ir su kitomis kultūringomis šalimis.

Išardami Vrublevskių vardą ir prisimindami jų pradėtuosius kaupiti tokius svarbius pažinimui rinkinius juose šandien įžvelgiame ir naujas kokybes. Tie rinkiniai yra labai daugiasluoksniai, susidėjo iš lietuviškų, rusėniškų, lenkiškų, lotyniškų, graikiškų, žydiškų, totoriškų ir kitų tautų dokumentų. Vadinasi, biblioteka mums įvairiomis kalbomis kalba apie daugiakultūrį, įvairiareliginį Vilnių ir visą Vilniją. Norėdami giliau pažinti Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės laikus, šioje valstybėje gyvenusių tautų praeitį, negalėtume apsieiti be šios bibliotekos rinkinių.

Vilniaus Arkikatedros bazilikos klebonas kun. Robertas Šalaševičius

Visame pasaulyje išsibarsčiusių bibliotekos bičiulių vardu kalbėjusi Lenkų instituto Vilniuje direktorė Malgožata Kasner (Malgorzata Kasner) atkreipė dėmesį į išskirtinės svarbos Vilniuje vietą, kurioje veikia ši biblioteka. Šandien atidengdami lentą su Vrublevskių vardu jaučiamės tarsi Tado Vrublevskio testamento vykdytojai. Šios Vilniui

Bibliotekos saulėlydį pakeitė saulėtekis

Lietuvos MA Vrublevskių bibliotekos direktorius dr. Sigitas Narbutas ir ilgametis šios bibliotekos direktorius dr. Juozas Marcinkevičius

išskirtinės asmenybės, visos Vrublevskių šeimos vardas tarsi iš naujo grįžta į šią vietą, nors niekada iš čia ir nebuvo pasitraukęs, nors kai kas to labai norėjo ir viską padarė, kad Vilniaus patriotų vardai būtų prislopinti ar net visai išbraukti iš šio miesto vardų sąrašo. Dekodama už daugelio žmonių pastangas, siekiant sugrąžinti Vilniui nusipelnusių žmonių vardus, Malgožata Kasner pastebėjo, kad Vrublevskių vardo sugrąžinimas esąs puikus pavyzdys, kaip praeitis remia ateitį.

Keliais štrichais priminsime šios

ir meno rinkiniai neturi būti atiduoti Vilniaus universiteto bibliotekai ar kitaip išskaidyti. Po T. Vrublevskio mirties buvo pasirašyta sutartis dėl bibliotekos perdavimo Lenkijos valdžiai, bet jos savininku pasiliko mokslinės pagalbos komitetas bibliotekai globoti. 1932 m. T. Vrublevskio biblioteka buvo atkelta į nupirktus grafo Alfredo Tiškevičiaus rūmus Neries pakrantėje, pastatytus buvusių Radvilų rūmų teritorijoje. Visuomenei T. Vrublevskio biblioteka duris atvėrė 1935 m. birželio 22 dieną. Sovietų Sąjungai 1940 m. okupavus Lietuvą T. Vrublevskio vardas buvo pašalintas iš bibliotekos pavadinimo. Nemažų pastangų buvusiam šios bibliotekos direktoriui dr. Juozui Marcinkevičiui ir kitiems darbuotojams prirėkė, kad T. Vrublevskio vardu būtų pavadinta bent senų ir retų spaudinių skaitykla. Kasmet senų rinkinių, kolekcijų, rankraščių ir archyvų studijuoti į šią biblioteką atvažiuoja apie 200 užsienio šalių mokslininkų, o tai precedento tarp kitų šalies bibliotekų neturintis faktas.

Kone per šimtą bibliotekos gyvavimo metų pavyko sukaupti vieną vertingiausių Vidurio ir Rytų Europoje senųjų knygų telkinių, svarbų ne vien Lietuvai, bet gerai žinomą ir vertinamą tarptautiniu mastu. Tuo šių eilučių autorius dar kartą galėjo įsitikinti (nors ir be to žinojo) kad ir 2009 m. rudenį Vilniuje vykusiame tradicinėje knygotyros konferencijoje, kurios kai kurie dalyviai iš kitų kraštų skaitė pranešimus, parengtus Lietuvos mokslų akademijos bibliotekoje atliktų tyrinėjimų pagrindu. Visai neatsitiktinai ir kunigaikščių Giedraičių palikuonis Mykolas Giedraitis, gyvenantis Londone, šiai bibliotekai 2009 m. padovanojo didelę ir labai vertingą ilgus dešimtmečius kauptą savo biblioteką.

Bibliotekoje saugomi Lietuvos valdovų pasirašytieji raštai, didžiulės mokslinės vertės Vilniaus kapitulos archyvas, senosios magdeburginio Vilniaus miesto privilegijos, senieji pergamentai, tikra pažiba yra XI a. Turovo Evangelijos originalas. O kur dar tarpukario Vilniaus ir Lietuvos periodinės spaudos komplektai...

Kai nesiremiam visuomene

Tokių ir panašių faktų galėtume pateikti ne vieną dešimtį, bet faktai kartais nublanksta prieš nenumaldomą norą palikti ir savo nykščio bręžį istorijoje. Būtų puiku, jei tai būtų Vrublevskių pastangų vertas įsiamžinimas, bet visa bėda, kad to imasi dažnai tie, kurie nei išsilavinimu, nei idealizmu ar inteligentiškumu toli gražu neprilygsta pirmtakams. Praėjusią vasarą mokslo, kultūros

ir plačiąją visuomenę sukrėtė sveiku protu sunkiai suvokiamas dalykas. Tuometis Lietuvos mokslų akademijos bibliotekos direktorius Juozas Marcinkevičius iš neoficialių šaltinių sužinojo, kad Valstybės valdymo tobulinimo komisija, žinoma kaip Saulėlydžio komisija, po vasaros atostogų rengiasi svarstyti Lietuvos mokslų akademijos bibliotekos „optimizavimo“ klausimą. Ant komisijos pirmininko Valentino Milaknio darbo stalo dar 2009 m. balandį registruotu laišku atėjo raštas su pasiūlymu svarstyti galimybę konsoliduoti Vilniaus mieste esančias mokslines bibliotekas. „Svarstyti galimybę Mokslų akademijos bibliotekos senuosius leidinius perkelti į VU Centrinę biblioteką, kitus – į MKIC (Nacionalinį atviros prieigos mokslinės komunikacijos ir informacijos centrą – aut. past.)“. Raštas pasirašytas švietimo ir mokslo ministro Gintaro Steponavičiaus.

Šių eilučių autoriui teko dalyvauti Lietuvos mokslų akademijos Humanitarinių ir socialinių mokslų skyriaus posėdyje, kuris buvo surengtas minėtam raštui apsvarstyti. Lietuvos mokslui ir kultūrai nusipelnusiems garbingiems mokslininkams niekaip į galvas netilpo, kad toks raštas galėjo išeiti iš ministerijos sienų, nes juk pati ši ministerija surta rūpintis švietimu ir mokslu, vadinasi, pašaukta didinti, o ne mažinti šių sričių paveldą ir potencialą. Tikriausiai ministras buvo suklaidintas arba jam tiesiog pakištas pasirašyti raštas... Inteligentiški mokslininkai mėgino ieškoti ir rasti rašto atsiradimą pateisinamų priežasčių, nes ši ypatybė ir išskiria inteligentą.

Niekas netvirtino, kad bibliotekų, taip pat ir Mokslų akademijos bibliotekos, darbo nereikia tobulinti, modernizuoti, atjauninti personalo. Tačiau visuomenę labiausiai suerzino tai, kad mokslo bibliotekas „konsoliduoti ir optimizuoti“ buvo užsimota vien valdžios ir valdininkų jėgomis, ne žodžiu neinformavus net svarbiausias suinteresuotas grupes, t. y. bibliotekų darbuotojus, jau nekalbant apie visuomenę. Nieko apie tuos pasiūlymus nebuvo girdėjusi Lietuvos mokslinių bibliotekų asociacijos pirmininkė, Vilniaus pedagoginio universiteto

■ Nukelta | 5 p.

Lietuvos MA Vrublevskių biblioteka įskūrusi buvusią Radvilų rūmų vietoje

Savo tautą pripildantis dvasinės sveikatos Justinui Marcinkevičiui – 80

Būna prasmingų sutapimų, tarsi nulemtų iš aukščiau. Kovo 10-ąją 80 metų sukako mūsų Poetui Justinui Marcinkevičiui, kovo 11-ąją minėjome Lietuvos Nepriklausomybės atkūrimo 20-metį. Kad esama gilaus vidinio ryšio tarp šių sukaktuvių, tikriausiai nėra reikalo įrodinėti, viena be kito tarsi neįmanoma, kaip priežasties ir pasekmės ryšys. Vargu ar būtų išaušusi lemtinga Kovo 11-oji, jeigu nebūtų gyva ir sveika tauta, o jos gyvastį ir dvasinę sveikatą daug dešimtmečių palaikė ir papildė Justino Marcinkevičiaus kūryba. Ir paties Poeto asmenybė, kuri mums yra kaip moralinis imperatyvas.

Kartais tylą tampa skambesnę už garsą

Buvo metas, kai poeto metaforos, kalbėjimas tarp eilučių, subtilios ir skausmingos užuominos, o labiausiai gal prasmingi nutylėjimai, neištartas ar užčiauptas žodis, kaip nutrūkusi styga muzikinio kūrinio kulminacijoje, mūsų tautai atliko tą pačią priedermę, kaip kitoms tautoms trūbadūriški jų tribūnų posmai žmonių pilnose salėse ir miestų aikštėse. Totalitarizmo sąlygomis, kai baigėsi ginkluotas tautos pasipriešinimas, svarbu buvo išsaugoti gyvybines tautos jėgas, jos išlikimą, nesugniuozdytą augančią jaunąją kartą, užtikrinti organišką, vidinį tautos jėgų augimą. Atvirą pasipriešinimo liepsną keitė tylus rusenimas, gal kai kam reiškęs pralaimėjimą, bet tai buvo neišvengiama, suvoktos realybės padiktuota būtinybė, vienintelis tomis sąlygomis išmintingas ir toliaregiškas apsisprendimas.

Tokiomis sąlygomis reikėjo, kad išaugtų toks kūrėjas ir asmenybė kaip Justinas Marcinkevičius – tyliai skausmingas, nerėkiantis, bet savy išgyvenantis istorijos lūžio perskeltą dangų ir žmogaus širdį. Ar ne iš čia tas organiškasis gamtamaldiškas Justino Marcinkevičiaus santykis su gamta, žeme, o per tai ir su žmogiškuoju pradū? Apie tautą tiesmukai buvo galima ir nekalbėti, kartais gal ir neminėti, bet juk poetų posmuose kartais slypi daugiau negu žodžiai. Galima kalbėti apie žemę, kaip visų žemiškųjų gėrybių šaltinį, o mintis ves toliau, į giluminius pačių sąvokų klotus, kurie ir virpina sielą. Gamta ir žemė J. Marcinkevičiaus kūryboje – didžios mūsų tautos šventenybės, žmogaus santykis su jomis Poeto kūryboje įgyja labai pakylėtą ir tarsi ritualo išraišką. Ritualo, kuris neturi pradžios ir pabaigos, kaip laikas, į kurį buvome ir liekame įsviesti.

Gyvendami Laike, tiksliau – erdvėlaikyje, savo poetų dėka nuolat atrandame pačius save, keliaujame savo šaknų, ištakų link. Kelias, paženklintas savosios, žmogiškosios esybės pažinimo, savivokos siekiu. Nuolatinis nesibaigiantis kelias savęs pi – tiek kiekvieno atskiro žmogaus, tiek visos tautos. Justino Marcinkevičiaus tyli išmintis, nuosaikiai konservatyvus atsargumas kelia tokias asociacijas, žadina mintis, kurios kitomis istorinėmis aplinkybėmis būtų prikeltos gal vydušiško užmojo istoriosofų, o gal dvasininkų, nes tai aukštos religijos užduotis. Mūsų

Poetas Justinas Marcinkevičius skaitydamas savo eiles

tautoje tą užduotį – tautą priversti suklusti, mąstyti, budėti – buvo lemta atlikti Poetui Justinui.

Tarp idealo ir tikrovės

Justino Marcinkevičiaus poemose sutelkti svarbiausi nacionalinio patyrimo aukso grūdai. Poemoje *Donelaitis* (1963) poetas sako: „Pakėlėme Donelaitį tartum kumštį“. Ir iš tiesų, ar tai nėra mūsų tautinio susipratimo, atsakomybės už savo istoriją, raštą, tikėjimą, pagaliau istorinę atmintį, nesusitaikymą su tautos prarastimis ir skriaudomis išraiška? Kultūros kumštis prieš tamsą, priespaudą ir brutalią jėgą. O jeigu taip, tai argi ne į ateitį nukreiptas Donelaičio kumštis?

Poetas yra pasakęs, kad toks pat pakeltas kumštis jam yra ir senasis Vilniaus universitetas poemoje *Pažinimo medis* (1978–1979), su tokiais vardais kaip Skarga, Sirvydas, Sarbievijus, Liauksminas, Daukantas. Nepaminėjo Adomo Mickevičius, nors ir jam turėjo būti skirta vieta toje didžiųjų vardų grandinėje.

Atrodo, kad pats poetas augo kartu su savo poemų herojais, prisipildė tautos istorinio gyvavimo patirties, kuri prasiveržė jo prasmingiausiose kūriniuose – dramatinėje trilogijoje *Mindaugas* (1968), *Katedra* (1971) ir *Mazvydas* (1977). Poeto lūpomis prabilo pati istorija, esminiai lūžio momentai mūsų tautos savivokoje. Poetinėse dramose sprendžiamas asmenybės ir valstybės, istorijos, kūrėjo ir valdžios santykis, dvasinių idealų statybos svarba. Visas tris poemos vienija idealo ir tikrovės konfliktas, tautos kelyje iš brutalių būtinybės į sąmoningai siekiamos laisvės idealą. Šis kelias įveikiamas tik jaučiant nacionalinės atsakomybės priedermę, kurią poetas apibendrina poemoje *Daukantas* (pirmą kartą paskelbta 1984 m. *Pergalėje*).

Galima pritarti, kad J. Marcinkevičiaus Mindaugas – perdėm šiuolaikiškai mąstantis diktatorius, nuosekliai siekiantis valstybės suvienijimo tikslų, nors jam nesvetimi ir asmeniniai mo-

tyvai, kurie dažniausiai kertasi su moralės principais, nes... tikslas pateisina priemones. O tikslas didingas ir vargu ar gali būti kvestionuojamas – suvienyta ir galinga, sugebanti atsispirti priešams Lietuva. Net ir tiesą Mindaugas pajungia sau reikalinga linkme. Baltojo ir Juodojo metraštinių dialoguose atskleista „tiesos“ kūrimo technologija, kuri visu savo „grožiu“ kaskart vis naujomis politinio gyvenimo spalvomis ir atspalviais atsiskleidžia jau mūsų dienomis. Mindaugas labai daugiaprasmiškas ir šiuolaikiškas personažas, ypač prisimenant XX amžiaus kolizijas, kai ne vienas tironas ir diktatorius smurtu ir prievarta, geležiniu kumščiu nesiskaitydamas su realiais žmonėmis (ką žmonėmis – milijonais gyvybių, išstisų tautų tragedijų!) vedė šalį, kartu ir kaimynines šalis, net joms neprašant, į „laimingą rytojų“. Ideala pamilti lengviau už gyvenimo realybę, ypač jeigu idealas nepasiekiamas. Plakatuose žmonės labai simpatiški, su jais galima eiti į ugnį ir vandenį, artinti šviesų rytojų, daug sunkiau sugyventi su konkrečiais ir ypač šalia esančiais žmonėmis. Meilė abstrakcijoms kyla iš nemeilės artimam savo.

Poetas niekada neatnašavo aukų žanrui, nesijautė akloje jo priklausomybėje. Kanonų laužymas buvo ir liko įprastas. Teisingai yra pastebėjęs literatūros kritikas Ričardas Pakalniškis (šių eilučių autorias buvęs literatūros mokytojas vidurinėje mokykloje): J. Marcinkevičiaus lyrika kupina epiško užmojo, epas – lyriškas, drama – epiška ir lyriška. Išties dideli

talentui žanrų rėmai – kaip narvas paukščiui giesmininkui. Nors ir be rėmų būtų blogai. Dialektika.

Tarp muziejaus ir ramovės

80-mečio jubiliejus Lietuvos mokslų akademijos tikrajam nariui, Nacionalinės kultūros ir meno, Nacionalinės kultūros pažangos premijų laureatui Justinui Marcinkevičiui turėjo būti rimtas ir fizinių jėgų išbandymas. Tauta buvo ištroškusi susitikimui su Poetu, jubiliejiniai renginiai išsitiesė į kelias savaites. Tautos meilė yra savaip bekompromisė, negailestinga, nes visi nori matyti ir girdėti savo Poetą, savo kūrėją, o tomis dienomis jis kaip niekada yra mūsų visų. Tauta tokią teisę turi ir ja naudojasi.

Vasario 25 dieną vyko iškart du renginiai, kuriuose buvo pagerbtas Justinas Marcinkevičius. Romus klausytojas galėtų sudalyvauti gal ir

trijuose, bet kaip ištverti jubiliatui? Taikomosios dailės muziejuje kultūros žurnalo *Santara* ir bendrovės *DPA programinė įranga* iniciatyva surengtas vakaras-koncertas *Dedikacija Justinui Marcinkevičiui*, o valandą vėliau Vilniaus įgulos karininkų ramovėje turėjo vykti jau iš anksto suplanuotas Justino Marcinkevičiaus jubiliejinis vakaras. Gerai, kad nedidelis atstumas skiria muziejų ir ramovę.

Pagerbti klasiko į Taikomosios dailės muziejų atvyko kadenciją baigęs prezidentas Valdas Adamkus su žmona Alma. Pasveikintas, pamalonintas ir pasakęs prakalbą jubiliatas iš *Santaros* renginio išvažiavo į Vilniaus įgulos karininkų ramovę, kur laukė gerokai didesnis jo kūrybos gerbėjų pulkas, o muziejuje tęsėsi numatytoji programa. Apie J. Marcinkevičiaus kūrybą kalbėjo prof. Viktorija Daujotytė-Pakerienė, poeto eilėraščius skaitė aktorius Petras Venslovas, pagal poeto eiles sukurtas balades atliko solistė Giedrė Juknevičiūtė, o muzikavo Beata Vingraitė ir Valdas Andriuskevičius. Ekspromtu žodį tarti paprašytas literatūros kritikas Valentinas Sventickas, kurio jubiliatui skirtas straipsnis išspausdintas naujajame *Santaros* žurnalo numeryje. Vakaro dalyviai galėjo įsigyti naujaisią *Santaros* leidinį – Justino Marcinkevičiaus baladžių poemą *Devyni broliai*.

Tuo metu Vilniaus įgulos karininkų ramovėje vyko J. Marcinkevičiaus jubiliejinis kūrybos vakaras, poetas skaitė savo eiles, susilaukdamas didžiulio klausytojų dėmesingumo ir aplo-dismentų. Vakare dalyvavo Vilniaus Senjorų teatras (vadovas Vytautas Mikalauskas) ir Lietuvos kariuomenės Vilniaus įgulos karininkų ramovės folkloro ansamblis *Vilnelė* (vadovė Laima Purlienė). Salėje tvyrojo ypatinga ir pakili nuotaika, kurios neįmanoma numatyti programoje, bet šiuo atveju ir nereikėjo. Tautos meilė Poetas pelnė savo gyvenimu ir kūryba. Mes visi persmelkti Justino Marcinkevičiaus jausmo, vaizdų, posmų, kaip kad mūsų Poetas persmelktas Lietuvos. Savo Poeto akimis matome ir jaučiame Lietuvą, atimk iš mūsų tuos vaizdinius – pasijusime kaip netekę kažko labai svarbaus, gyvybiškai būtino ir iš mūsų esaties jau nebeišplėšiamo.

Gediminas Zemlickas

Poetas jubiliejiname renginyje Vilniaus įgulos karininkų ramovėje

Klaipėdos krašto teismai – antilietuviškos politikos atrama

Arnoldas PIROČKINAS

1923 metų sausio prijungtame prie Lietuvos Respublikos Klaipėdos krašte turbūt nebuvo nė vienos iš seno susiformavusios gyvenimo srities, kurioje vokiečiai nebūtų turėję lemiamą poziciją. Tuo atžvilgiu labai ryškiai išsiskyrė teismų sistema. Klaipėdos krašto autonominiai teismai vokiškumui, ko gero, netgi pranoko bažnyčią ir mokyklą. Evangelikų liuteronų bažnyčioje vis dėlto būta šiekio tokio sluoksnio, kuris tautiniame konflikte laikėsi arba neutraliai, arba net buvo palankus lietuviškumui. Vokiečių absoliučiam viešpatavimui mokykloje lietuvių pusė rado atsvarą kurdamą privačių lietuviškų mokyklų tinklą. Tuo tarpu vokiškiems teismams lietuviai beveik neturėjo kuo atsispirti. Tą lietuvių bejėgiškumą lėmė prie Klaipėdos krašto konvencijos pridėtas *Klaipėdos Teritorijos Statutas* (žr. Konvencija del Klaipėdos Krašto. Išleido Klaipėdos Krašto Direktorija. – Klaipėda/Memel, 1925. – P. 8 ir kt.). Jo 1 str. sakoma: „Klaipėdos Teritorija [...] naudosis įstatymų leidimo, teismų, administracijos ir finansų autonomija šio Statuto numatytose ribose“ (išskirta cituojant. – A. P.). O 5 straipsnyje tarp išvardijamų dalykų, kurie „priklausantys Klaipėdos Teritorijos vietinių organų kompetencijai“, 11 punkte nurodoma: „Teismų organizacija, rezervuojant straipsnių 21–24 dispozicijas“.

Pažiūrėkime, kas „rezervuota“ minėtuose straipsniuose. Iš jų bene svarbiausi 22-asis ir 23-iasis. Pirmajame sakoma: „Klaipėdos Teritorijos teismų organizacija ir kompetencija bus nustatytos Teritorijos įstatymo, rezervuojant straipsnio 24 dispozicijas. *Dabartinė teismų organizacija pasilikus galioje ligi minėto įstatymo paskelbimo*“ (išskirta cituojant. – A. P.). Taigi Statutas pripažino, kad dabartinė teismų sistema keistina, t. y. priderinta prie naujų sąlygų Lietuvos Respublikoje. Tačiau, deja, per beveik 15 metų toks įstatymas nebuvo parengtas ir priimtas. Lietuvos Respublikos įstatymų leidimo organai dėl konvencijos to negalėjo padaryti, o Klaipėdos krašto seimelis tuo nebuvo suinteresuotas, nes jame nuolat viešpatavusių vokiečių ir jiems talkinusių liutvininkų daugumą visiškai tenkino galiojanti teismų organizacija. Todėl Klaipėdos krašte iki 1939 m. kovo 22 ar 23 d. veikė Vokietijos imperijos – reichio 1877 m. įstatymas dėl teismų santvarkos, vadinamasis *Gerichtsverfassungsgesetz*, su keliais pakeitimais, beje, nenaudingais Lietuvai. Pavyzdžiui, laikantis Statuto 23 str., centrinės Lietuvos valstybės teisės institucijos neturėjo galimybės tvarkyti krašto teisėjų darbo. Šis straipsnis nurodė: „Klaipėdos Teritorijos Teismų teisėjai bus skiriami Direktorijos. Jie bus nepašalinami ir galės būti atstatomi tik atitinkamu sprendimu Vyriausiojo Lietuvos Tribunolo sekcijos, kuri turės kompetencijos Klaipėdos Teritorijos byloms ir kuri panašiais atvejais spręš kaip Vyriausia Disiplinos Instancija.“

Iš pirmo žvilgsnio galirodyti, kad Klaipėdos krašto teisėjus galėjo disciplinuoti Lietuvos Vyriausiasis Tribu-

Viešvilės buvę valsčiaus teismo rūmai, 1925 m.

nolas per savo sekciją. Tačiau požiūris bus klaidingas. Statuto 24 straipsnyje nustatomas toks sekcijos Klaipėdos krašto byloms spręsti sudarymo principas: „šis skyrius susidės daugumoje iš teisėjų, priklausančių Klaipėdos Krašto Magistratūrai.“ Todėl šį skyrių sudarydavo „vienas teisėjas, skirtas Respublikos Prezidento, ir du teisėjai, skirti Klaipėdos krašto direktorijos“ (V. Remeikis. Teismų santvarka Klaipėdos krašte // *Policija*, 1936, Nr. 20 (240), p. 385). Suprantama, vokiškos krypties direktorijos skirdavo sau tinkamus teisėjus (lietuviškos direktorijos, rodos, jų neįstengdavo ar nespėdavo paskirti). Tad sekcijoje iš esmės daugumą turėjo vokiško nusiteikimo nariai, kurie nebūtų leidę bausti Klaipėdos krašto teisėjų, neteisėtai protegavusių vokiškumą. Vienintelis dalykas, kurį įstengė padaryti Lietuvos valdžia, buvo tas, kad nuo 1932 m. liepos 1 d. du sekcijos nariai, atstovavę Klaipėdos krašto teismams, turėjo gyventi ne Klaipėdoje, bet Kaune, o spalio mėnesį kanceliarija ir bylos buvo perkeltos iš Klaipėdos į Kauną (V. Burkevičius. Klaipėdos Krašto Vyriausiasis Teismas. 1920–1933 // *Teisė*, 1933, liepa–gruodis, Nr. 24, p. 327). O kad būtų buvę mėginimų patraukti atsakomybėn kuri

Klaipėdos teismo ir kalėjimo pastatas (statytas 1862 m.) buv. Malkų (dabar Naujojo uosto) gatvėje. Leidinys: *Senoji Klaipėda. XIX–XXa. – Klaipėda: „Jasono“ leid., 1995. – P. 43*

klaipėdiškį teisėją, neteko patirti, nors tokių deliktų būta nemaža.

Klaipėdos krašto teismai, organizuojami pagal senuosius kaizerinės Vokietijos įstatymus, ne visai sutapo su D. Lietuvoje veikusia teismų santvarka. Klaipėdos krašte žemiausia, pirminė teismo grandis buvo valsčiaus teismas (vokiškai das Amtsgericht). Jo pavadinimas, atsiradęs dėl ne visai tikslaus vokiško termino vertimo į lietuvių kalbą, anaipol nerodo teismo kokios priklausomybės valsčiui – nei administracinės, nei teritorinės. Klaipėdos krašte buvo daug valsčių (pvz., Klaipėdos apskrityje – 22, Pagėgių apskrityje – 26), tuo tarpu valsčiaus teismų – tik penki: Klaipėdos (jam priklausė miestas), Priekulės, Šilutės, Rusnės ir Viešvilės. Prie valsčiaus teismo buvo ir kalėjimas. Valsčiaus teisme dirbo nuo vieno iki kelių teisėjų (iš viso bene 14), destis kokio darbo apimtis. Šiam teismui priklausė civilinės ir baudžiamosios bylos dėl nusikaltimų, už kuriuos galima bausti iki 10 m. kalėjimo. Jei už nusikaltimą grėse bausmė iki 6 mėnesių kalėjimo, bylą spręsdavo vienas teisėjas. Kitas bylas spręsdavo kolegialiai teisėjas su dviem prisėdais, t. y. teismo tarėjais. Prie valsčiaus teismų dar veikė teismų tarybos.

Kiekviena taryba susidėjo iš valsčiaus teisėjo, krašto administracijos valdininko ir septynių patikėtinių, renkamų apskrities seimelių. Jų sudarymo būdas Klaipėdos krašto sąlygomis užtikrino tarybų vokišką sudėtį.

Lietuvos valdymo metais visas Klaipėdos kraštas sudarė vieną teismo apygardą, tolygią D. Lietuvos keturioms teismų apygardoms (Kauno, Marijampolės, Panevėžio ir Šiaulių). Klaipėdos apygardos teismas rezidavo Klaipėdoje. Jis turėjo tris kameras: vieną civilinių ir dvi baudžiamųjų (Klaipėdoje ir Šilutėje) bylų. Šio teismo sudarymas taip pat priklausė autonominių įstaigų kompetencijai.

Aukščiausia Klaipėdos teismų sistemos grandis buvo minėta Lietuvos Vyriausiojo Tribunolo sekcija.

Nesiimdami aprašinėti Klaipėdos krašto teismų procedūrų, dar turime pasakyti, kad prie teismų buvo vadintųjų valstybės gynėjų, t. y. prokurorų, bei tardytojų. Šalia autonominiams organams priklausančių teismų sistemos krašte veikė karo teismai, o nuo 1933 m. ir Lietuvos teismas – Apeliaciniai rūmai, kurie sprendė nusikalstamų veikų, numatytų „tautai ir valstybei saugoti įstatymo“, bylas. Administracine tvarka galėjo bausti Klaipėdos karo komendantas. Šios trys pastarosios institucijos nepriklausė Klaipėdos krašto teisinei sistemai ir vadovavosi Lietuvos Respublikos įstatymais ir valdžios potvarkiais.

Klaipėdos krašto autonomijai priklausančių teismų personalo būta palyginti nemaža. 1938 m. būta tokių darbuotojų: vienas apygardos teismo pirmininkas, penki teismo direktoriai (skyrų pirmininkai), 13 teismo patarėjų (teisėjų) 14 valsčiaus teisėjų, 10 – valstybės gynėjų ir 11 – inspektorių bei revizorių. Taigi iš viso 54 aukštesnieji teismų darbuotojai. Be jų, teismuose dar dirbo 104 žemesniojo rango tarnautojai: teismo sekretoriai, kanceliarijai bei registratūros sekretoriai ir registratūros asistentai (D. Stankūnas. Teisininkų paruošimas Klaipėdos krašte // *Teisė*, 1938, spalio–gruodis, Nr. 44,

p. 407–408). Prie teismų šliejosi jiems nepavaldūs advokatai: Klaipėdos krašte jų buvę 14.

Daugumas teisės sferoje dirbančių žmonių buvo tikri vokiečiai, netgi turį Vokietijos pilietybę. Retas kuris iš jų mokėjo lietuviškai. Antai lietuviškai mokėjo ir lietuvių interesus sąžiningai gynė vos du advokatai (jų vardus ir pavardes patikslinsime iš leidinio *Lietuvos telefonų abonentinų sąrašas 1937 metams*): Mykolas Tolišius (vokiškai rašėsi Michel Tolischus) ir dr. Fricas J. Meieris (vok. Fritz J. Meier). Pastarasis įdomus ir plačiau apibūdinamas todėl, kad jis buvo vienas iš tų negausių vokiečių (gimęs 1893 m. Vokietijoje), kuris, 1920 m. apsigyvenęs Klaipėdoje, ilgainiui įsijungė į lietuviškų įstaigų veiklą ir tapo ryžtingu lietuvių gynėju (žr. *Mažosios Lietuvos enciklopedija*, t. III, p. 48; čia netikslus jo vardas: ne Frikas, bet Fricas).

Atrodo būta ir daugiau objektyvių ar net palankių lietuviams vokiečių teisininkų. Antai klaipėdiškis dr. Martynas Anytas atsiminimų knygoje *Kova dėl Klaipėdos* (Čikaga, 1978, p. 379) rašo, kad „krašto apygardos pirmininkas dr. Riffart ligi paskutinio momento (t. y. iki 1939 m. kovo 22 d. Hitlerio įvykdytos aneksijos. – A. P.) liko lojalus pareigūnas Lietuvos valstybės atžvilgiu, kiti teisėjai pradėjo daryti teismo sprendimus, kurie jokia būdu nebebuvo suderinami su Klaipėdos krašto statuto raide ir dvasia.“ Šalia apygardos teismo pirmininko Hermano Rifarto (vok. Hermann Riffart) gal derėtų paminėti neįvardytą Viešvilės valsčiaus teismo teisėją, kuris, jau siaučiant hitlerininkų kurstomiems vokiečiams, griežtai nubaudė keturis Ordnungsdiensto narius, 1939 m. sausio 25 d. ištepusius degutu Smailinukų pašto iškabą su Vyčiu (Kaip nubausti valstybės ženklo niekintojai // Lietuvos aidas, 1939 02 02, Nr. 53 (4455), p. 10).

Vis dėlto čia turime tik vieną kitą teisėją, o daugumas jų ne tik paskutiniu metu nutolo nuo Statuto raidės ir dvasios – jie niekada nebuvo prieš jos net priartėję. Tokia kolizija buvo išryškėjusi iš kart po 1923 metų. Klaipėdos krašto teismuose viešpatavo ryški tendencija visokeriopai proteguoti vokiečius bei jų veiklą ir diskriminuoti lietuvius, lietuvių kalbą. Pavyzdžiui, kurį laiką teismuose įsigalėję agresyvieji vokiečiai teisėjai net baudavo bylos dalyvius, pageidavusius nagrinėjimo metu kalbėti lietuviškai.

Pirmas toks atvejis yra iš 1924 metų. Šilutės valsčiaus teismas nubaudė pil. Lėbartą (gaila, vardas nenurodytas) 50 Lt bauda, arba 5 paromis kalėjimo, už pareiktą norą duoti parodymus kaip liudininkas teismui lietuviškai (Šilutiškis. Nubaudė kalėti už lietuvių kalbą // *Klaipėdos žinios*, 1924 11 19, Nr. 243).

Paskiau kelerius metus panašių informacijų spaudoje nepastebėta. Gal tokių incidentų nė nebūta: juk žinomas daiktas, kad liutvininkai klaipėdiškiai kaip tikri lietuviai buvo nuolankūs valdžioms ir nesipriešino teismų reikalavimui kalbėti vokiškai. Gal kartais sukalbamesnis teisėjas pasiūlydavo naudotis vertėjais. O gal tiesiog tokie

dalykai nepatraukdavo laikraštinių dėmesio.

Po kelerių metų vis dėlto plačiai nuskambėjo vokiškai leidžiamam dienraščiui *Memeler Allgemeine Zeitung* vyr. redaktoriaus dr. J. Arengauzo susirėmimas Klaipėdos valsčiaus teisme dėl teisės kalbėti be vertėjo lietuviškai. Redaktorius buvo patrauktas į teismą už laikraštyje aprašytą Viešvilės valsčiaus teismo teisėjo Švalbės (Schwalbe) poelgį, kai 1930 m. birželio mėn. per posėdį smogė kumščiu į krūtinę dviem valstybinės policijos policininkams ir vienam iš jų nuplėšė antpetį. Šis teisėjo poelgis aprašymas buvo palaikytas teismo ir teisėjo įžeidimu. Už tai redaktoriumi iškeliamas byla Klaipėdos valsčiaus teisme. Redaktoriaus būta ne pėsčio: jis pareikalavo, kad byla būtų vedama lietuvių kalba. Išdėstytas motyvus buvo surašęs dar rašte, kuri įteiktė teisėjui. Štai kaip atpasakojamas laikraštyje motyvas, kodėl redaktorius atsiskaitė „paslaugas“ naudotis vertėju: „Naudotis tokiais atvejais vertėjo pagalba yra visiškai neleistina, kadangi tai prieštarauja senam pagrindiniam teisės principui dėl betarpiškumo, o taip pat viešviečiai Klaipėdos krašte teismų tvarka (i), einant kuria vertėjo pagalba leistina tik svetimšaliams ir svetimoms kalboms“ (Dėl lietuvių kalbos Klaipėdos krašto teismuose // Lietuvos aidas, 1931 03 23, Nr. 66 (1144), p. 3). Iš tikrųjų šis motyvas visiškai pagrįstas: lietuvių kalba šalia vokiečių kalbos autonominiame krašte turėjo lygias teises – buvo valstybinė kalba. Teismas į redaktoriaus reikalavimą neatsižvelgė: byla buvo nagrinėjama vokiečių kalba. Redaktorius buvo nubaustas už Viešvilės teismo ir teisėjo įžeidimą trimis mėnesiais kalėjimo. Laikraštis tokią griežtą bausmę komentavo kaip kerštą redaktoriui už reikalavimą nagrinėti bylą lietuvių kalba. Galutinės bylos baigties nežinome: tikriausiai redaktoriui su tokiu teismo sprendimu nesutiko.

1932 m. gruodžio 4 d. Šilutės valsčiaus teismas dviejose bylose ūkininką Pusbackį ir ūkininką Grigelaitį už reikalavimą kalbėti lietuviškai taip pat nubaudė: pirmąjį 4 mėnesiais kalėjimo, o antrąjį – šimto litų bauda (Po 4 savaites už reikalavimą kalbėti lietuviškai // Rytas, 1932 12 05, Nr. 260 (2536), p. 4).

Šie ir dar kiti mums nežinomi Klaipėdos krašto teismų sprendimai neįsako per bylos svarstymą dalyviams kalbėti lietuviškai, matyt, išjudino įvairias aukštąsias Lietuvos instancijas. Po metų nuo pastarosios bylos laikraštyje randame žinutę, kad Lietuvos Respublikos Vyriausiosio Tribunolo prokuroras nusiuntęs raštą Klaipėdos krašto vyriausiajam prokurorui, jog Lietuvos organams raštai turi būti rašomi lietuvių kalba, o gyventojai gali pasirinkti, kuria kalba kreiptis į teismą (Klaipėdos kr. Sulygintos lietuvių kalbos teisės // Rytas, 1933 12 21, Nr. 296 (2846), p. 1).

Netrukus lietuviškuose laikraščiuose pasirodė žinučių, rodančių, kad vokiečių teisėjų karštis drausti bylos dalyviams kalbėti lietuviškai atlevo. Štai pranešama, kaip valsčiaus teisėjas Costede (lietuviškai būtų Kostedė) norėjęs lietuvininką Simonaitį apklausti vokiškai ir siūlęs jam vertėją, bet šis atkakliai reikalavo kalbėti su juo lietuviškai. Tada teisėjas atidėjo posėdį. Matyt, jo tikėtasi kitam posėdžiui pasirengti ar rasti lietuviškai kalbantį teisėją. Laikraštis toliau pabrėžė, jog tai pirmas atsitikimas Klaipėdos krašto teisme, kad teisėjas taip reagojo į apklausiamą reikalavimą su juo kalbėti lietuviškai (ELTA. Simonaitis atsiskaito

teisme kalbėti vokiškai // Lietuvos žinios, 1934 03 09, Nr. 56 (4442), p. 7).

Po kelių dienų, kovo 13 d., Klaipėdos valsčiaus teismas nagrinėjo bylą, kurios du kaltinamieji nemokėjo vokiškai. Bylą vedęs teisėjas Mendelovičius (?) ir valsčiaus teismo valstybės gynėjas kalbėjo išties lietuviškai. Vienam iš prisėdusių (prisiekusiųjų), nemokančiam lietuvių kalbos, valstybės gynėjo kalbą vertėjas vertė vokiškai. „Tai pirmas kartas, kad Klaipėdos teismas patenkino kaltinamųjų reikalavimus ir bylą nagrinėjo jiems suprantama kalba“, – rašoma korespondencijoje (Vakar Klaipėdos teismas pirmą kartą pavartojo lietuvių k. // Rytas, 1934 03 14, Nr. 60 (2912), p. 7).

Tų pačių metų spalio 13 d. Klaipėdos priemiesčių (valsčiaus) teismas nagrinėjo 37 lietuvių darbininkų bylą, kad jie 1932 m. vasario 7 d. Kretinga-lėje, Karnovskio smuklėje, per vokiečių Landwirtschaftspartei (žemės ūkio partija) susirinkimą triukšmau (reikalavo kalbėti lietuviškai) ir sukėlė muštynes. Nors prokuroras ir keli teismo nariai nemokėjo lietuviškai, bet byla darbininkų reikalavimu svarstyta lietuviškai. Be to, darbininkus gynęs advokatas, minėtas Fricas Meieris, demaskavo vieną teismo narį ūkininką Kaizerį (Kaiser) melagingai išsiginus, kad priklausęs SOVOG'o partijai, kuri tų metų liepos 13 d. buvo uždrausta (E. Įdomi 37 lietuvių byla Klaipėdoje // Rytas, 1934 10 16, Nr. 236 (3088), p. 4; taip pat: Lietuvos žinios, 1934 10 16, Nr. 236 (4622), p. 5).

Ko gero, tokį vokiečių valdomų Klaipėdos teismų atsižvelgimą į lietuvių reikalavimus galėtume sieti su 1934 m. vykusia vadinamąja Noimano-Zaso byla ir sudarytos lietuviškos Martyno Reisgio direktorijos ryžtinga veikla. Ar po 1934 metų būta Klaipėdos krašto teismuose konfliktų, šiuo kartu neturime duomenų: lietuviškuose spaudoje jų nepavyko aptikti. Minėtame anksčiau V. Remeikio straipsnyje tikrai pažymima, kad „dar šiandien lietuvių kalba Klaipėdos krašto teismuose neturi jai prideramos vietos“, bet pripažįstama: „dar taip neseniai lietuviams teismų natarimais buvo baudžiami už tai, kad jie nemokėjo su teisėju vokiškai susikalbėti“ (p. 386). Vadinas, išeitų, kad 1936 metais tokio lietuvių kalbos persekiojimo krašto teismuose jau nebūta. O prideramos vietos ji neužėmė todėl, kad „Protokolai dar ir dabar rašomi tik vokiečių kalba.“

Tiesą sakant, tų protokolų lietuviškai rašyti nė nebuvo kam, nes Klaipėdos krašto teismuose dirbo beveik išimtinai vokiečiai teisininkai. Pasitaisydavo viena kita lietuviška pavadė, rašoma vokiškais raidėmis, bet visi jų savininkai buvo vokiečių auklėtiniai ir pasekėjai.

Iki 1934 m. Klaipėdos krašte teisininkais galėjo dirbti žmonės, įgiję aukštojo teisės mokslo diplomus tik Vokietijoje ir čia išlaikę dvejus egzaminus. Tokia nuostata užkirto kelią gauti teisėjo vietą Lietuvos universitete baigusiems mokslus specialistams.

Prieš pat savo veiklos pabaigą, 1934 m. lapkričio 24 d., M. Reisgio direktorija dar spėjo paskelbti įstatymą, kuriuo minėti du egzaminai baigusiems teisės mokslus kandidatams į teisėjus Klaipėdos krašto teismuose turi būti laikomi Lietuvoje (Klaipėdoje), o Vytauto Didžiojo universiteto diplomai pripažįstami lygiateisiai su Vokietijos universitetų diplomais. Buvo tuo įstatymu sudarytos dvi komisijos Klaipėdos krašto teismų darbuotojams egzaminuoti. Pirmojo egzaminu vadiniamesiems referendarams komisija susidėjo iš penkių asmenų: pirminin-

Bibliotekos saulėlydį pakeitė saulėtekis

■ Atkelta iš 2 p.

bibliotekos direktorė Emilija Banionytė, rankomis skėsciojo ir Vilniaus universiteto bibliotekos darbuotojos. O juk į šią biblioteką, jos vadovams nieko nežinant, buvo norima svarstyti galimybę perkelti Mokslo akademijos bibliotekos fondus. Visiškas nesiskaitymas su žmonėmis, profesine bendruomene, savaip naktinių posėdžių tūsa, o iš esmės tai tas pats vedimas „geležine ranka“ į šviesų rytojų, kurio vaisių jau prisiragavome iki soties – mūsų kartai pakaks.

Nė iš vienos bibliotekos darbuotojo ar bent kiek mąstančio žmogaus neteko išgirsti palankaus žodžio „konsolidatorių ir optimizatorių“ pasiūlymams. Matyt, todėl tie pasiūlymai ir slankiojo prietemy koridoriais, kaip nelabasis kryžiaus bijodami viešumos. Sostinės centre esančių mokslinių bibliotekų pastatų tyliems privatizatoriams ir prichvatiizatoriams, laisvosios rinkos apologetams ryški šviesa – mirtinai pavojinga. Šiame kontekste ir reikėtų žvelgti į tą lyg ir pavienį mokslo ir kultūros faktą – Vrublevskių vardo sugrąžinimą vienai svarbiausių Lietuvos bibliotekų. Jeigu ne virš šios ir kitų mokslinių bibliotekų pakibusios grėsmės, vargu ar ši istorinė satisfakcija būtų taip staigiai įvykusi.

kas minėtas Klaipėdos apygardos teismo pirmininkas Hermanas Rifartas, du nariai atstovavo Vytauto Didžiojo universitetui – profesorius Mykolas Riomeris ir doc. (Antanas) Tamošaitis. Du nariai buvo klaipėdiškiai teisininkai lietuviškais pavardėmis: valsčiaus teisėjas Kairys (vardas nenustatytas) ir valstybės gynėjas Richardas Adomaitis (vok. Richard Adomeit). Antrųjų egzaminų (asesorių) komisiją sudarė trys asmenys: apygardos teismo pirmininkas H. Rifartas, valstybės gynėjas R. Adomaitis ir teismo direktorius (Herbertas) Korkas (telefonų knygoje jis įvardijamas kaip apygardos teismo patarėjas) (žr. D. Stankūnas..., p. 410).

Tai gi tarsi atsivėrė durys į teismus Klaipėdos krašte ir lietuviams. Tačiau ar kas iš lietuvių spėjo pasinaudoti šia galimybe, nieko tikro negalime pasakyti. Veikiausiai nespėta... O jeigu vienam kitam pavyko prasiveržti pro visas užtvartas, tai vargu ar įstengė sušvelninti daugumos Klaipėdos krašto teismų darbuotojų priešišumą lietuviams, lietuvių kalbai ir apskritai lietuviškumui. Palyginti negausus krašto teismų darbuotojų sluoksnis, reikia pripažinti, efektyviai prisidėjo prie vokiečių įtakos lietuvininkams stiprinimo.

2010 m. Mokslo Lietuva vykdo projektą *Mokslui, visuomenei ir kultūrai*. Siekdama populiarinti laikraštyje publikuojamą medžiagą redakcija leidžia naudotis publikacijomis tol, kol Spaudos, radijo ir televizijos rėmimo fondas remia minėtą projektą.

Bendro gėrio kūryboje

Sigitas Narbutas kviečia pasidairyti plačiau: Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių biblioteka įsikūrusi nuostabioje ir ypatingoje vietoje – buvusio Šventaragio slėnio pakrastyje, šalia Vilnios senjagės, kuri užpylus nutiesta perbuvusios Žemutinės pilies teritoriją einanti T. Vrublevskio gatvė. Ši gatvė tarsi nenutrūkstamas saitas biblioteką – žinių šventovę – sieja su mūsų visų šventovių šventove – Arkikatedra bazilika, Katedros aikšte ir iškilusiais Žemutinės pilies valdovų rūmais. Visiškai suprantama, kad palaiminimo žodį prieš atidengiamos lentos buvo pakviestas tarti Vilniaus Arkikatedros bazilikos klebonas kun. Robertas Šalaševičius.

Lietuvos mokslų akademijos bibliotekos vardo pakeitimas nemažai daliai vilniečių ir sostinės svečių duoda gerą progą tarsi iš naujo atrasti Tada Vrublevskį, asmenybę, kuri yra labai kompleksiška. Skaitydami apie šią asmenybę kun. R. Šalaševičius tvirtino prisiminęs tą Švento Rašto vietą, kurioje sakoma, kad žmogaus širdis yra kaip bedugnė, joje telpa viskas, taip pat ir patys neįtikėtiniausi dalykai. Asmenybė įvairialypė, tačiau toje pynėje įvairiausių jo asmenybės aspektų yra vienas labai akivaizdus ir tęsiasi per visą žmogaus

gyvenimą: Tadas Vrublevskis aiškiai suvokė, kad jo gyvenimo asmeninė gerovė turi būti subordinuota, skirta tam, kad viešasis interesas, tai, ką vadiname bendruoju gėriu, būtų kuriamas. T. Vrublevskis atrado gilią tiesą, kad civilizaciją kuriame tik tada, kai sugebame savo asmeninį gėrį matyti per bendro gėrio prizmę ir kai suvokiame, kad pasiekime savo gerovę, kai prisidėsime prie bendros gerovės kūrimo. Ši biblioteka yra puikus šios minties įrodymas. Mes ir toliau dalyvausime civilizacijos kūrimo, jeigu kursime bendrą gėrį.

Lentą su naujuoju pavadinimu atidengė Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekos direktorius Sigitas Narbutas ir buvęs ilgametis direktorius (nuo 1964 m.) Juozas Marcinkevičius. Po to S. Narbutas visus pakvietė į bibliotekos Aktų salę, kur pristatė darbuotojams naujuosius direktoriaus pavaduotojus ir artimiausius veiklos planus – kaip sparčiau vykdyti bibliotekos veiklos modernizaciją. Naujose pareigose darbą pradėjo direktoriaus pavaduotoja mokslui Rima Cicėnienė, pavaduotoja finansų reikalams – Vanda Tugušė, pavaduotojas ūkio reikalams – Eugenijus Ignatavičius.

Gediminas Zemlickas

Biotechnologijos institutas
ES pavyzdinis mokslo centras

Grupės vadovas, Podoktorantūros stažuotojas-
Biotechnologijos institutas, Vilnius

Biotechnologijos institutas ieško pretendentų grupės vadovo ir podoktorantūros stažuotojo pareigoms gamtos ar biomedicinos mokslų srityje užimti. 3 laisvos grupės vadovų ir 6 podoktorantūros stažuotojų vietos finansuojamos iš FP7-REGPOT-2009-1 projekto. Tinkami kandidatai bus įdarbinti 2–3 metams, pradėdami nuo 2010 metų. Mokslininkai, kurie turi reikšmingų pasiekimų tyrimuose, puikiai žino anglų kalbą, kviečiami atsiųsti išsamų gyvenimo ir tyrimų patirties aprašymą adresu info@ibt.lt iki **2010 m. balandžio 30 d.** Pirmenybė teikiama ES piliečiams arba asmenims, turintiems teisę dirbti ES institucijose.

Pretendentai į grupės vadovo pareigas kartu su gyvenimo aprašymu turėtų atsiųsti ir planuojamų tyrimų planą. Pageidaujama tyrimų patirtis (teikiama pirmenybė) šiose srityse:

- Baltymų struktūros, sąveikų ir ląstelių tinklų,
- Aukšto našumo patikros metodų taikymo biomedicinoje,
- Molekulinės, ląstelės biologijos ar biofizikos.

Pretendentai į podoktorantūros stažuotojo pareigas turėtų planuoti dirbti vienoje iš 6 instituto laboratorijų (www.ibt.lt):

- DNR modifikacijos tyrimų laboratorijoje – bioorganinės chemijos srityje,
- Bioinformatikos laboratorijoje – biologinių skaičiavimų ir bioinformatikos srityje,
- Nukleorūgščių sąveikos tyrimų laboratorijoje – molekulinės biologijos ir/ar rentgenostuktūrinės kristalografijos srityje,
- Imunologijos ir ląstelės biologijos laboratorijoje – ląstelės biologijos ar imunologijos srityje,
- Eukariotų genų inžinerijos laboratorijoje – augalų genų inžinerijos ir augalų ląstelių kultūrų technologijos srityje, apimant baltymų gryninimą,
- Biotermodinamikos ir vaistų tyrimų laboratorijoje – molekulinės biofizikos srityje, ypač jei turi patirties vaistų kūrimo srityje.

Mokslo Lietuva

Geriami skaitytojai, laikraštį Mokslo Lietuva galite prenumeruoti ne tik pašto skyriuose, bet ir internetu, tinklalapyje www.prenumerata.lt

ASMENYBĖ

Lietuvos valstybės pamatų kūrėjas

■ Atkelta iš 1 p.

Kai Lietuva tik kilo

Aleksandras Stulginskis – ryški XX a. Lietuvos istorijos asmenybė, valstybininkas tikraja to žodžio prasme. Buvęs Lietuvos krikščionių demokratų partijos pirmininkas, Lietuvos ūkininkų sąjungos lyderis, žinomas agronomas, mokslus baigęs Halės universiteto Žemės ūkio institute Vokietijoje. Steigiamojo Seimo pirmininkas ir pirmasis pagal patvirtintą Nuolatinę Lietuvos valstybės konstituciją išrinktas Lietuvos Respublikos prezidentas. A. Stulginskiui tapus valstybės vadovu buvo išleisti visi pagrindiniai Lietuvos įstatymai, įtvirtinti šalies ūkinio gyvenimo pamatai, įžiebtai tautinės kultūros židiniai. Įvykdyta Lietuvos žemės reforma, kuriai prigijo Mykolo Krupavičiaus reformos vardas, nors galėtų būti vadinama Krupavičiaus-Stulginskio reforma, nes profesionalo agronomo poveikis žemės reformai, ūkininkų teisėms ginti – akivaizdus. A. Stulginskiui būnant prezidentu atgautas Klaipėdos kraštas, įkurtas Lietuvos universitetas, įvestas litas, suformuota Lietuvos bankininkystės sistema, priimta Lietuvos Respublikos Konstitucija, pagaliau Lietuvos valstybę pripažino Jungtinės Tautos.

Šių didžiųjų darbų būtų pakakę įsiminti ne vienam prezidentui, net sunku patikėti, kad Titano pastangų verti darbai atsikūrusioje Lietuvos valstybėje buvo atlikti per tuos šešerius metus, kai šis darbštus ir kuklus žemaitis užėmė svarbiausią valstybėje postą. A. Stulginskis nesiveržė į tribūną, buvo mažakalbis, jam buvo svetimi triukšmingi susibūrimai ar vojažai po Europos valstybes. Žodžiu, ne tribūnas, ne lietuviškas Ciceronas, bet labiau valstybės organiškios stovybos atstovas, ūkininkas plačiaja ir gražiausia prasme, o tokio vadovo tuo metu ant kojų stojančiai Lietuvai labiausiai reikėjo.

Be Stulginskio prėska būtų 1917–1926 m. Lietuvos istorija

Sunku įsivaizduoti, kad be Aleksandro Stulginskio asmenybės pavyk-

Prezidentui Aleksandru Stulginskiui – 125

tų nuodugnai išnagrinėti Lietuvos valstybės atkūrimo 1918 m. istoriją, jos demokratinio vystymosi laikotarpį iki 1926 m. gruodžio perversmo. Į šią asmenybę subėga daugelis politinės ir visuomeninės veiklos vektorių, kai kurie iš jų ne tik svarbūs, bet ir lemtingi, norint valstybės tapimo ir stiprėjimo įvykius giliau suvokti. Be A. Stulginskio žemaitiško stoto visa 1917–1926 m. Lietuvos istorija būtų labai smarkiai nustruikinta, primintų prastos atminties kai kurių laikotarpių Sovietų Sąjungos „istorijas“, kai keičiantis vidaus politikos nuostatoms nepageidaujama tapę politiniai asmenys būdavo paprasčiausiai apeinami, neminimi, retušuotojų dėka jų nelikdavo net nuotraukose.

Laimei, niekas nesirengia Aleksandro Stulginskio iš Lietuvos istorijos „iškirpti“ ar jo nuopelnų menkinti, tačiau kartais net ir nevalingai taip gali atsitikti – ne kartą ir buvo atsitikę. Lengviausia visus ožius karti ant buvusios santvarkos, okupantų ir jų vietinių pakalikų, tačiau priešasčių toli neieškodami pamėginkime atsakyti į paprastą klausimą: ar daug per 20 nepriklausomybės metų padarėme, kad mūsų mokyklose, mūsų visuomenėje būtų plačiai žinomi Vasario 16-osios Nepriklausomybės Akto signatarų, atkurtosios Lietuvos Respublikos prezidentų – Antano Smetonos, Aleksandro Stulginskio ir Kazio Griniaus darbai?

Kai kas padaryta. Istorinės Prezidentūros sodelyje Kaune dokumentaliai tikroviškoms, lengvai atpažįstamoms skulptūromis įprasminamas Pirmosios Respublikos prezidentų atminimas: A. Smetonos skulptūrą sukūrė Alfonsas Vaura, A. Stulginskio – Vytautas Narutis, K. Griniaus – Stasys Žirgulis. K. Griniui pastatytas paminklas jo gimtinėje Seimos Budoje (skulptorius Vytautas Balčiūnas). Yra viena kita atminimo lenta, primenanti tų asmenybių veiklą. Kovo 26 dieną, minint prezidento Aleksandro Stulginskio 125-ąsias gimimo metines, nauja atminimo lenta atidengta prie

Aleksandro Stulginskio ir Onos Matulaitytės-Stulginskienės vestuvės nuotrauka, 1920 m.

namo Kaune, Taikos pr. 45, kur prezidentas gyveno 1967–1969 metais.

Kaip gimė knyga apie A. Stulginskį

Ko gero, daugiau – nepadarytų darbų. Vis dar neperlaidoti Lietuvoje prezidento Antano Smetonos palaikai. Susidaro įspūdis, kad visuomenėje didesnis susidomėjimas Vasario 16-osios Nepriklausomybės Akto signatarų ir Lietuvos prezidentų asmenybėmis buvo stebimas 1989–1990 metais. Šią mintį

tegu ir netiesiogiai patvirtino Alfonsas Eidintas. Nuo 1973 metų jis dėstė Vilniaus pedagoginio instituto (dabar universitetas) Istorijos-pedagogikos fakultete, 1983–1986 m. buvo Visuotinės katedros vedėjas, 1986–1993 m. Istorijos instituto (nuo 1991 m. – Lietuvos istorijos institutas), 1987–1992 m. buvo ir instituto direktoriaus pavaduotojas. A. Eidintas prisimena, kaip prasidėjus Sąjūdžiui mokytojai istorikams nedavė ramybės: seni istorijos vadovėliai netinka, duokite medžiagos apie ligi šiol nutylėtus įvykius ir asmenybes – Antaną Smetoną, Aleksandrą Stulginskį, Kazį Grinių. Poreikis kilo iš apačios, visuomenė reikalavo, cenzūros nebeliko, leidyklos noriai spausdino visa, kas prieš metus kitus atrodė visiškai neįmanoma.

Taip atsirado šio autoriaus istorinė studija *Lietuvos Respublikos prezidentai* (1991) ir trys monografijos apie pirmuosius Lietuvos prezidentus: *Antanas Smetona* (1990), *Kazys Grinius* (1993) ir *Aleksandras Stulginskis* (1995). Pastaroji knyga 2001 m. išleista anglų kalba – *President of Lithuania: Prisoner of the Gulag*.

Dvi sėkmingai susiklosčiusios aplinkybės paveikė, kad A. Eidintas ryžosi parašyti kiek didesnę knygą apie A. Stulginskį. Lietuvos Respublikos Generalinėje prokuratūroje pavyko išsiaiškinti, kur saugoma 5 tomų baudžiamoji A. Stulginskio byla. Tuometis Lietuvos Respublikos atstovas Maskvoje Egidijus Bičkauskas tą bylą rado TSRS Generalinėje prokuratūroje, jo rūpesčiu byla buvo grąžinta Lietuvos Generalinei prokuratūrai, tiksliau – į buvusį KGB archyvą. Aukščiausiosios Tarybos deputato Balio Gajausko 1991–1992 m. vadovaujama parlamentinė komisija Sovietų Sąjungos KGB veiklai tirti leido A. Eidintui tos bylos medžiaga pasinaudoti.

Antra aplinkybė, gal tiksliau asmenybė, buvo Čikagos universiteto profesorius dr. Jonas Račkauskas, Pedagoginio lituanistikos instituto Čikagoje rektorius. Jis vedęs A. Stulginskio dukros Aldonos Juozevičienės dukterį Ramunę. J. Račkauskas dar sovietmečiu perfotografavo A. Stulginskio rašytus atsiminimus, grįžęs į Čikagą parengė ir išleido knygą *Aleksandras Stulginskis: Atsiminimai* (1980). Jie svarbūs, norint pažinti Stulginskių šeimą, A. Stulginskio vaikystę, jaunystę, studijas, jo veiklą ir įvykius iki 1918 metų.

A. Eidintas galėjo pasinaudoti A. Stulginskio laiškais, rašytais iš Rešotų lagerio Krasnojarsko krašte žmogui Onai, kuri buvo ištremita į Komiją, taip pat dukros Aldonos laiškais tėvui. A. Eidintas taip pat paskatino Aldoną Stulginskaitę-Juozevičienę (gimusi 1921 m., gyvena JAV) parašyti atsiminimus apie tėvą. Kaip teigia A. Eidintas, iš atsiminimų aiškėja keliolika svarbių A. Stulginskio biografijos momentų, ypač iš Jokubavo laikotarpio, kai iš Kauno A. Stulginskis išvažiavo gyventi į savo įsigytąjį dvarą Žemaitijoje netoli to meto Vokietijos sienos.

Valstybininko charakteristika

A. Eidintas perskaitė Mykolo Krupavičiaus pateiktą šią labai turiningą ir taiklią A. Stulginskio charakteristiką*:

„Stulginskis savo prezidentines pareigas atliko, kaip buvo tikimasi, ir garbingai, ir Lietuvai naudingai. Iš pašalio žiūrint atrodė, kad jis būtų gimęs tai vietai ir toms pareigoms. Bet ne, jis visa darbu paėmė. Jis visa išstudijavo, visa išmoko, ko jam dar trūko. Gerai mokėjo tik vokiečių kalbą iš Vakarų Europos kalbų. Reprezentacijai ir lietuviškai kultūrai pademonstruoti to buvo mažai. Jis gerai išmoko prancūzų ir anglų kalbas. Jis jautė turįs etiketo spragų. Pašalino ir jas teorinėmis ir praktiškoms studijomis. Ir cilinderis tvirtai ant jo galvos stovėjo, ir frakas juto savo vietoje gulįs. Reprezentaciniuose pobūviuose Stulginskis savo laikysena visiem imponavo. Su kiekvienu krašto atstovu jis mokėjo kalbėti jo gimtąja kalba. Su Švento Tėvo atstovais galėjo kalbėti visai sklandžiai ir taisyklinga lotynų kalba. Dideliu ponu rodytis jis nemėgo, bet kadangi tarp ponų Lietuvos labai jis laikė pareigą poniškumui pademonstruoti, jis tai atlikdavo gerai ir vykusiai. Nors ir savo poniškumą jis sugebėjo kažkaip suderinti su demokratišku paprastumu, ir dėl to jo ta etiketo laikysena buvo natūrali ir atrodė praktikuota iš jaunų dienų. Jis buvo kiek šaltokas ir oficialus, nors mokėjo kalbėtis įvairiomis temomis.“

Puikus, labai išraiškingas apibūdinimas. Nejuo tai apie žemaičių kumečio sūnų, jauniausią iš dvylikos gimusių vaikų šeimoje? Patvirtinimas, kad ne kilmė ar turtai galop lemia žmogaus vietą savo tautos ir valstybės istorijoje. Kas lėmė Kutalių kaime Šilalės rajone prieš 125-erius metus gimusio Aleksandro Stulginskio išskirtinę vietą Lietuvos valstybės istorijoje, kokie jo būdo bruožai, o gal palankiai susiklosčiusios aplinkybės? Norint atsakyti teks atsigręžti bent į kai kuriuos jo biografijos faktus.

Lemtingas apsisprendimas

A. Stulginskio tėvai buvo bežemiai kumečiai, dvarų samdiniai, galop kiek

* Cituojame pagal diktofono įrašą – redakcijos pastaba.

Kadenciją baigęs prezidentas Valdas Adamkus, Signatarų namų vedėja Meilutė Peikštenienė ir prof. Alfonsas Eidintas bendrauja su prezidento Aleksandro Stulginskio giminaite Ona Žiugždiene

Žemaitiškomis dainomis savo kraštiečio prezidento Aleksandro Stulginskio atminimą pagerbė ansamblis „Virvytė“ (vadovė Loreta Sungailienė)

praktę išsinauomavo Kutalių kaime Kaltinėnų valsčiuje 12–15 ha dydžio ūkį. Vaikams augant vėliau nuomojo kitus ūkius ir net dvarelius. Aleksandras šeimoje buvo pagrandukas, jo rūpestis buvo ganyti žąsis. Skaityti vaikai mokėsi vienas iš kito, septintus ejęs Aleksandras lietuviškas knygeles jau galėjo paskaityti. Gavo „daraktorkos“ pamokų, nors toji pati rašyti nemokėjo. Vienintelis iš šeimos Aleksandras buvo leistas į Kaltinėnų mokyklą, kur mokyta rusų kalba. Vaikas mokėsi gerai, po trejų mokslo metų Kražiuose išlaikė pradinės mokyklos egzaminus, bet toliau tėvai ne-

agronomiją, nes traukė žemė, ūkininkavimas. Juozas Tūbelis, su kuriuo kartu mokėsi dar Liepojos gimnazijoje, parė studijuoti Halės universiteto Žemės ūkio institute. A. Stulginskiui tai prie širdies. Studijos nenutolino nuo lietuviškų reikalų, A. Stulginskis pradeda bendradarbiauti Vieniybės, tų ryšių nenutrauks ir vėliau.

Karas atvedė į Vilnių

1913 m. grįžta į Lietuvą kaip diplomuotas agronomas, bet lietuviams katalikams nėra vietos gimtajame krašte. A. Stulginskiui siūloma įsidarbinti

pavojui A. Stulginskis pritaiko savo agronomines žinias: Subačiaus gatvės gale prie Rasų kapinių aptiko apie 20 hektarų daržą, ėmėsi auginti bulves ir daržoves. Netrukus rado ir kitų apleistų daržų, rūpinosi įdirbti žemę, gauti seklos. Išauginto derliaus pakako komiteto išlaikomų bendrabučių ir prieglaudų gyventojams.

Ūkinė veikla neužgožė tautinių ir visuomeninių interesų. Pradeda veikti vadinamasis lietuvių politikos komitetas, reaguojantis į vokiečių karinės valdžios konkrečius žingsnius. Antai 1916 m. pavasarį Vilniuje pradėta surašinėti gyventojus. Miesto civiliniame valdyme įsitvirtinę lenkai visai riboję lietuvių, baltarusių ir žydų atstovavimą tvarkant miesto reikalus, visus katalikus užrašinėjo lenkais, nepaisydami tautybės. Surašymo komisijos dalyviai A. Smetona, A. Stulginskis, A. Janulaitis, M. Biržiška Vilniaus oberbürgermeisteriui įteikė pareiškimą, kuriame išdėstė padėtį. 1916 m. birželį vokiečiams įteiktas memorandumas su lietuvių siekais, kurį pasirašė J. Basanavičius, J. Bakšys, M. Biržiška, P. Dogelis, A. Janulaitis, S. Kairys, P. Klimas, A. Smetona, J. Šaulys ir A. Stulginskis. Daug sakančios pavardės.

Žingsniai į tarptautinės politikos vandenį

1916 m. birželio 29-oji galėtų būti vadinama diena, kai lietuviai išeina ir į tarptautinės politikos vandenį: dvylika Vilniaus lietuviškosios visuomenės lyderių priešakyje su J. Basanavičiumi, tarp jų ir A. Stulginskis, pasirašė memorandumą JAV prezidentui T. V. Vilsonui dėl Rusijos pavergtų tautų likimo. Memorandume išdėstyta, kad Lietuva – nepriklausoma valstybė, kuri 120 metų buvo Rusijos imperijos pavergta, prievarta rusifikuojama, kolonizuojama. Priminta 40 metų draustoji lietuviška spauda ir 1905 m. Vilniuje susirinkęs lietuvių seimas, atstovavęs visiems luomams, reikalavęs Lietuvai autonomijos. Šis manifestas – rimtas pagrindas ateičiai: pasibaigus karui teks spręsti Lietuvos ateities klausimą ir lietuviai nemato galima likti Rusijos ar kitų valdomiems.

Nesnaudė ir Vilniaus lenkai. 1917 m. gegužės 25 d. 44 lenkų veikėjai Vokietijos kancleriui įteikė memorandumą. Jame teigiama, kad Lietuvus miestai esą lenkiški, lenkai sudarą daugumą Vilniaus ir Gardino gubernijose ir trokšta susijungti su Lenkija. Petras Klimas surašo kontrmemorandumo tekstą, kurį pasirašo 19 žymiausių lietuvių veikėjų, tarp jų ir A. Stulginskis. Lietuviai nepripažino lenkų bajorus esant atskira tauta, Lietuvai reikalavo lietuvių gyvenamų

žemių etnografinėse ribose.

1917 m. ir tuo reikšmingi A. Stulginskio biografijoje, kad 1905 m. įkurtoji Lietuvių krikščionių demokratų sąjunga atnaujino savo veiklą kaip Lietuvos krikščionių demokratų partija, jos centro komiteto pirmininku tampa A. Stulginskis. Ši partija taps reikšminga Lietuvos politinė jėga. Tais pačiais metais vokiečiai leido rugsėjo 18–22 d. surengti Vilniaus lietuvių konferenciją, kurioje buvo suformuota Tautos Taryba (vėliau tapusi Valstybės Taryba), jos nariu išrinktas ir A. Stulginskis. 1918 m. vasario 16 d. Tautos Taryba pasirašė Lietuvos Nepriklausomybės Aktą. Pradėdama atkurtos nepriklausomos Lietuvos valstybės naujas istorijos tarpsnis, tiesa, iki tikros nepriklausomybės dar buvo toli, o ir pats Lietuvos valstybės likimas ne sykį kybos ant plauko. A. Stulginskis buvo visų Tautos ir Valstybės Tarybos darbų sukuryje, atkakliai gynė demokratinės Lietuvos interesus, priešinosi Uracho kvietimui į Lietuvos karaliaus sostą.

Mykolo Sleževičiaus Ministrų kabinete (1918 m. gruodžio 26 d. – 1919 m. kovo 12 d.) A. Stulginskis buvo ministras be portfelio, Prano Dovydaičio (1919 m. kovo 12 d. – balandžio 12 d.) Ministrų kabinete – ministro pirmininko pavaduotojas, vidaus reikalų ir viešųjų darbų ministras, Mykolo Sleževičiaus (1919 m. balandžio 12 d. – spalio 7 d.) Ministrų kabinete – žemės ūkio ir valstybės turtų ministras. 1919 m. A. Stulginskis tapo vienas Ūkio banko ir Lietuvos ūkininkų sąjungos steigėjų, pastarosios pirmasis pirmininkas. Užteko jėgų ir noro nuo 1918 m. leisti laikraštį *Ūkininkas* ir 1918–1919 m. *Ūkininko kalendorių*.

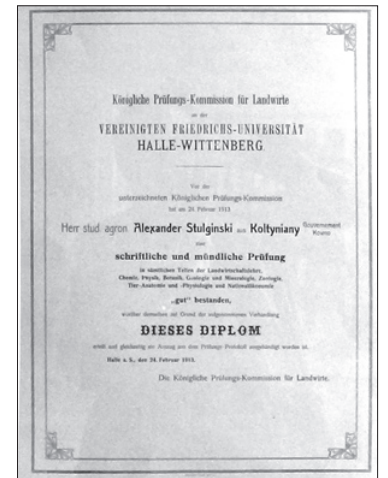
Pati Istorija jį iškėlė į prezidentus

1920 m. Steigiamojo Seimo rinkimus laimėjo Lietuvos krikščionių demokratų blokas, vadovaujamas A. Stulginskio. Jis išrenkamas Steigiamojo Seimo pirmininku. Pralaimėjus žodyje pasakė, kad demokratinėje Lietuvoje neturės būt sūnų ir posūnių, Lietuva niekam nebus pamotė, mokslas turi būti prieinamas ne tik didikų rūmams, bet ir kaimų bakūžėms... Steigiamasis Seimas priėmė Laikinąją Lietuvos valstybės konstituciją, kurioje buvo numatyta, kad Steigiamojo Seimo pirmininkas eina ir valstybės Prezidento pareigas. Pastebėsime, kad Steigiamajame Seime tautininkai neturėjo nė vieno atstovo, tad pirmajame posėdyje 1920 m. birželio 19 d. Antanas Smetona perdavė prezidento pareigas A. Stulginskiui ir išėjo iš Seimo namo. A. Stulginskis tapo pirmuoju konstituciniu Lietuvos Respublikos prezidentu. Jam tuo metu buvo tik 35 metai – ligi šiol jauniausias iš visų Lietuvos prezidentų.

Kas lėmė žmonių ir Steigiamojo Seimo narių tokį pasitikėjimą būtent

šiuo jaunu mažakalbiu žemaičiu? Juk aukso kalnų niekam nežadėjo. Kalbėjo retai, bet dalykiškai, svariai, pasižymėjo pareigingumu ir darbštumu. Valstybės gyvenime vadovavosi krikščioniškomis vertybėmis, jau tuo metu suvokė, kaip svarbu Lietuvą įtraukti į Europos valstybių gretas ir viską darė, kad tai kuo greičiau įvyktų. Buvo ir liko agronomas, žmogus nuo žemės, geriau už kitus inteligentus matęs ir jautęs, ko reikia valstybingumui įtvirtinti.

A. Stulginskio vykdytos politikos sėkmę rodo ir tai, kad 1922 m. spalį vyko Pirmojo Seimo rinkimai, juose daugiausia balsų vėl gavo Lietuvos krikščionių demokratų blokas. Pagal jau patvirtintą Nuolatinę Lietuvos vals-

Halės universiteto Žemės ūkio instituto absolvento A. Stulginskio diplomas

tybės konstituciją 1922 m. gruodžio 21 d. absoliučia balsų dauguma Lietuvos Respublikos prezidentu išrenkamas A. Stulginskis. 1923 m. gegužę vyko rinkimai į Antrąjį Seimą. Daugiausia balsų vėl surinkus krikščionių demokratų blokui, tų metų birželio 19 d. Seimas Lietuvos Respublikos prezidentu perrinko A. Stulginskį iki 1926 m. birželio.

Kaip amžininkai vertino prezidentą A. Stulginskį? M. Krupavičiaus nuomonę ir pateiktą charakteristiką jau citavome. Dar pridursime, kad į visus dokumentus agronomas ir politikas prezidento poste stengėsi įsigilinti, pasirašydavo tik tada, kai įsitikindavo, kad sprendimas ar naujas įstatymas naudingas Lietuvai. Pasižymėjo diplomatiškumu, nesiekė asmeninės naudos, bendrą labą kėlė aukščiausiems interesams. Neatrodė, kad būtų siekęs aukščiausios valdžios, veikiau priėmė jam tekusią naštą kaip būtinybę. Dėl visuomenės, vėliau dėl valstybės aukėjo savo asmeninius interesus, nors galimas dalykas, kad tie interesai jam nebuvo atsietti. A. Stulginskis visai nesunkiai atsisakė prezidentinės valdžios Kazio Griniaus naudai 1926 m. birželį, kai tik baigėsi jo kadencija valstybės vadovo poste.

Bus daugiau

Gediminas Zemlickas

Prisiminimais apie prezidentą Aleksandrą Stulginskį dalijosi jo gimtinaitė Ona Žiugždienė

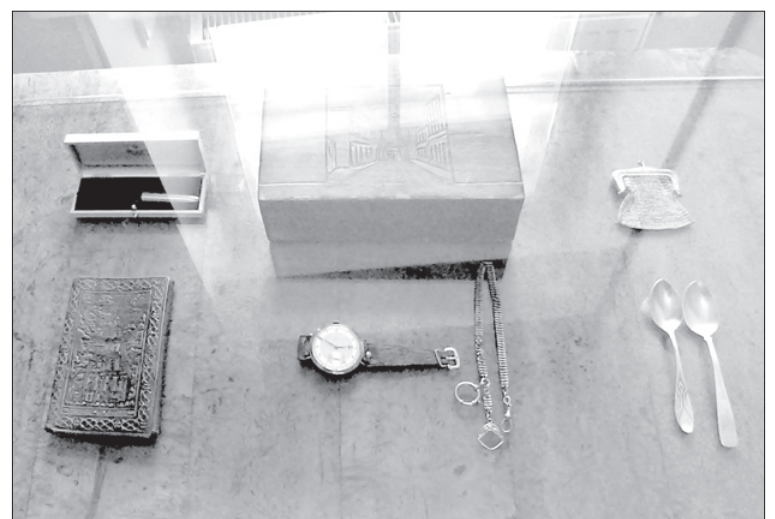
išgalėjo gabaus sūnaus leisti į mokslus. 1900 m. mirus motinai šeimos padėtis tik blogėjo.

Laimė, ant kojų pradėjo stotis trys Aleksandro broliai ir sesuo, kurie buvo išvykę į JAV, dirbo Vestvilio anglių kasykloje Ilinojaus valstijoje. Brolių atsiųstieji mokslui pinigai padėjo Aleksandriui įstoti į Liepojos gimnaziją, baigti ketvirtą klasę ir 1904 m. stoti į Žemaičių dvasinę seminariją Kaune. Ketveri mokslo metai artėjo į pabaigą, o galutinį apsisprendimą – priimti kunigo šventimus ar likti pasauliečiu – vis atidėliojo. Buvo nedrąsu apvilti savo šelpėjus brolius, kuriems už finansinę paramą buvo pažadėjęs siekti kunigystės luomo. Manė apsispręsęs Austrijoje, mat išpuolė galimybė teologijos-filosofijos studijas tęsti Insbruko tėvų jėzuitų universitete. Kartu studijavo kun. Mykolas Vaitkus, abu apsigyveno tame pačiame jėzuitų bendrabutyje. Deja, metų studijos užsienyje ir gaivus Alpių oras nepadėjo apsispręsti dėl ateities.

Užtat per atostogas padėjo Lietuvos kaimo oras. A. Stulginskis savo lemtingą apsisprendimą aiškino šitaip: kunigų Lietuvoje pakanka, o štai inteligentų, galinčių duoti didesnę naudą visuomenei, aiškiai stinga. Ryztasi studijuoti

Peterburge, Vologdoje, o grįžti į tėvynę padėjo lemtingas susitikimas su Rusijos valstybės dūmos deputatu Martynu Ūcu. Šis per Vilniaus gubernatorių Verioviną pasiekia, kad A. Stulginskiui būtų suteikta teisė įsidarbinti Vilniaus gubernijoje. Jis skiriamas Alytaus rajoniniu agronomu Trakų apskrityje, savo žinias gali pritaikyti praktiškai.

Lietuvišką spaudą atgavusiame krašte darbo pakanka ir norintiems reikštis visuomeniniame gyvenime, dirbti spaudos darbą. A. Stulginskis rašo straipsnius apie žemės ūkį, skaito paskaitas ūkininkams, redaguoja Vieniybės priedą *Viensėdis*, 1914 m. išleido brošiūrą apie veršelių auginimą. Pradėjęs Pirmasis pasaulinis karas nutraukia ankstesnę veiklą, užtat galima buvo pradėti kitą. 1915 m. rugsėjį vokiečiams užėmus Lietuvą A. Stulginskis persikelia gyventi į Vilnių, imasi plačios visuomeninės ir kultūrinės veiklos: organizuoja kursus pradinė mokyklų mokytojams, dėsto gamtos mokslus Lietuvių gimnazijoje. Tampa veiklą atnaujinusios švietimo draugijos Rytas pirmininku. Įsitraukia į lietuvių komiteto nukentėjusių nuo karo šelpiti veiklą, tampa vienu komiteto vadovu, renka aukas į Vilnių supūdusiems pabėgėliams. Kilus bado

Stulginskių šeimos daiktai Signatarų namų parodos ekspozicijoje

ŠALTINIAI

arba Baltasis šviesoraščio metraštininkas, Penki vakarai su Bernardu

Pradžia 2009 m. Nr. 15

Parduota tėviškė

Tėviškės parduoti negalima. Tilvytis pardavė...

Stovi Motiejus Miškinis ir Bernardas ant Sėlos piliakalnio, žvelgia per Syljo ežerą į buvusią Teofilio Tilvyčio tėviškę ir staiga tokie Motiejaus Miškinio žodžiai. Buvusi tėviškė... Skamba absurdiškai, nes tėviškė, gimtinė negali būti buvusi. Ji turi būti amžina, duota viena ir visiems laikams... Bet *Usnynės* autorius savo tėviškę Gaidžiose (Tauragnų valsčiuje, Utenos apskrityje) pardavė ir taip šio pasaulio absurdo skaičių padidino dar vienu.

Kažkas ne taip su pasauliu, jeigu absurdo skaičių didina poetai. Tokie dalykai be pėdsako nelieka. Sunku pasakyti, kaip Tilvytis, bet Motiejus Miškinis, poeto Antano Miškinio brolis, tą parduotosios tėviškės faktą skaudžiai išgyveno – Bernardas liudininkas. Motiejų Miškinį ir jo jaunystės draugą Bernardas fotografavo Miškinių tėviškėje Juknėnuose (Daugailių valsčius).

Kaip žmogų, asmenybę, literatūrologą, vertėją, pedagogą Motiejų Miškinį (1898–1974) Bernardas labai vertina. Yra už ką. Tvirtina, kad gabumais gal net lenkęs labiau pagarsėjusį brolių Antaną. 1915 m. vaikas įstojo į Maskvos universitetą, bet Pirmasis pasaulinis karas nutraukė studijas. Tapo Nepriklausomybės kovų savanoriu, taikos metais dirbo administracinį ir diplomatinį darbą. 1928 m. baigė Lietuvos universiteto Humanitarinių mokslų fakultetą. 1924–1931 m. mokytojavo Kaune, Marijampolėje, Raseiniuose. 1931–1940 m. Švietimo ministerijos darbuotojas, 1931–1936 m. moksleivių žurnalo *Šviesos keliai* redaktorius. Reiškėsi kaip literatūros tyrinėtojas ir kritikas, bendradarbiavo leidiniuose *Darbai ir dienos*, *Pjūvis*, laikraštyje *Literatūros naujienos*. Nagrinėjo Balio Sruogos, Fausto Kiršos, Vinco Mykolaičio-Putino, Antano Vienuolio ir kitų rašytojų kūrybą. 1941–1943 m. Vilniaus universitete dėstė rusų kalbą, 1964–1974 m. gimtųjų Juknėnų mokykloje – prancūzų kalbą. Pokario metais vertė Levo Tolstojaus, Nikolajaus Gogolio, L. Leonovo, Fiodoro Dostojevskio, Ivano Bunino, Maksimo Gorkio ir kitų rusų rašytojų kūrinius.

Lietuvišku Puškinu taip ir netapo

Proga prisiminti ir Teofilį Tilvytį (1904–1969), toli gražu ne eilinę asmenybę ir poetą. Ne tiek jau daug Lietuvoje turėjome liaudies poetų, Tilvytis – vienas iš jų. A. Herbačiauskas kartą yra išsireiškęs, kad iš Tilvyčio galėtų išeiti Puškinas, jeigu tik jis daugiau dirbtų. Iš tiesų rašė lengva ranka, šmaikščiai, tarsi nė didesnių pastangų nedėdamas. Blogiausia, kas su dideliais talentais kartais nutinka, kad tų pastangų ir nesiekė dėti, juodas darbas ir Tilvytis buvo nelabai suderinami dalykai. Jam trūko gilesnių studijų, kūrybinės savidisciplinos, Aukštaitijos talentas taip ir nepakilo į aukštesnę poezijos erdvę, nors visus duomenis turėjo. Poemoje *Dičius* (1934) galima aptikti Puškino *Eugenijaus Onegino* stilistinę struktūrą, ironiją, kalambūrus, karikatūriškas situacijas. Net satyros žanre,

2009 metų vasarą Klaipėdos jūrų uostą aplankė didžiausi pasaulio burlaiviai

kur Tilvytis buvo nepralenkiamas, jis taip ir liko kasdienių žmonių silpnųjų čaižytoju, bet jo satyros botagas aukščiau kasdienybės reikalų taip ir neiškėlė lietuviškosios satyros žanro.

Tilvyčiui stigo akademinio išsilavinimo, o visas jo bagažas – mokslas Panevėžio ir Utenos *Saulės* progimnazijose, raštininko darbas Kauno mokesčių inspekcijoje. Tiesa, 1924–1925 m. mokėsi Tautos teatro vaidybos studijoje, dalyvavo satyros ir parodijos teatro *Vilkolakis* spektakliuose. Tikriausiai tada ir pabudo jame snaudęs parodijuotojo talentas. 1926 m. prisijungė prie keturviršininkų, pradėjo reikštis spaudoje, o 1933–1940 m. leido satyros savaitraštį *Kuntaplis*.

1941 m. trims mėnesiams pateko į Pravienskių koncentracijos stovyklą – naciai juokų nesuprato. Pokariu savo neabejotiną talentą turėjo taikyti prie socialistinio realizmo, gal būtų teisingiau – socialistinio dogmatizmo reikalavimų, o muzos nemėgsta prievartos, net jeigu ji ir saldi. Tiesa, publicistinė poema *Usnynė* (1949) įver-

tinta stalinine premija, bet šiandien ji savo menine verte yra ne tiek lietuvių literatūros pasididžiavimas, kiek epochos atspindys, padedantis suvokti, kas anoje santvarkoje, bent jau pokariu, buvo toleruojama ir skatinama. Tiesmuka negerovių ir žmogiškųjų silpnųjų kritika, „teisingos“ klasinės nuostatos ir darbo žmogaus apologetizavimas, tiesa, su tam tikromis išlygomis – svarbu, kad būtų „švari“ biografija, ir geriausia, jeigu neturi giminių užsienyje. Santvarka, kuriai nereikėjo aukštų materijų ir dvasinių vertybių, universitetinio išsilavinimo ar modernumo siekio. Kartais mažiau buvo vertinama kaip daugiau.

Neramios sielos kunigas

Teofilis Tilvytis turėjo 24 metais vyresnį brolių, taip pat poetą Jurgį Tilvytį (1880–1931), kuris savo eilėraščius pasirašinėjo slapyvardžiu Žalvarnis. Buvo kunigas, Pajstrio bažnyčios stovytojas, didelis visuomenininkas, bet sovietmečiu niekur nebuvo minimas,

tarsi nė nebūtų.

Jurgis Tilvytis (Žalvarnis) taip pat gimė Gaidžių kaime, mokėsi Mintajauje, bet atsisakęs skaityti maldą rusiškai buvo pašalintas iš gimnazijos. Mokslą

Poetas, švietėjas, visuomenininkas kunigas Jurgis Tilvytis

tęsė Rusijoje, vėliau Žemaičių kunigų seminarijoje Kaune. Išventintas kunigu 1903 m., buvo vikaras Krinčine, Tauragnuose, Pabiržėje ir Pakruojyje. 1908 m. apsigyveno Pajstryje, ir tai buvo padarinys štai kokio įvykio. 1908 m. Pajstrio dvare įsikūrė naujo tikėjimo išpažinėjai – marjavitai. Dėl to labai sunerimo Pumpėnų klebonas Juozapas Viksva, kurio parapijai priklausė Pajstrys. Klebonas J. Viksva įrodė vyskupui Cyrtautui, kad reikia kuo skubiau į Pajstrį paskirti pirmą nuolatinį kunigą Jurgį Tilvytį. Pajstryje žmonės meldėsi 1781 m. kaimo kapinėse pastatytoje medinėje koplyčioje, kunigas atvažiuodavo iš Pumpėnų.

Poetiškos sielos vikaras Jurgis Tilvytis-Žalvarnis, remiamas dvarininko Hopano, ėmėsi Švč. Mergelės Marijos globos bažnyčios statybos Pajstryje. 1910 m. užbaigė statyti neogotikinę, stačiakampio plano dvibokštę medinę Pajstrio bažnyčią, kurioje garsus skulptorius, Laisvės angelo autorius Juozas Zikaras (1881–1944) sukūrė tris šventųjų skulptūras (1919 m. Šv. Petro, Šv. Povilo ir Šv. Jurgio), Kryžiaus kelio bareljefus, krikščyklą ir kunigo Jurgio Tilvyčio biustą. Profesorius Juozas Zikaras gimęs netoli Pajstrio – Paliukuose, Panevėžio rajone, lankė Pumpėnų keturmetę mokyklą, bernavo pas Pumpėnų kleboną. Nieko stebėtino, kad 1991 m. Pajstrio vidurinei mokyklai buvo suteiktas Juozo Zikaro vardas.

Jurgis Tilvytis buvo energingas dvasios ganytojas, išvystė plačią visuomeninę veiklą, į blaivybės draugijos Pajstrio skyrių subūrė apie 300 narių, 1910 m. įsteigė *Saulės draugijos* pradinę mokyklą, bibliotekėlę ir skaityklą. Patalpos mokyklai buvo perimtos iš rusiškos mokyklos, o 1912 m. baigtas statyti ir naujas pastatas. Tai buvo pirmoji lietuviška mokykla apylinkėje. Jurgis Tilvytis taip ir netapo Pajstrio bažnyčios klebonu, nors žmonės gal taip ir vadino. Mat Pajstrio parapija įsteigta tik 1924 m., o J. Tilvytis dar 1916 m. buvo perkeltas į Šėtą.

Visa tai verta žinoti mūsų žmonėms, norintiems pasotinti savo žingeidumą. Pajstrys yra 12 kilometrų į šiaurę nuo Panevėžio, kilometras į vakarus nuo Panevėžio–Pasvalio kelio.

Grįžkime prie kunigo ir poeto Jurgio Tilvyčio-Žalvarnio. Ir Šetoje jis sparnų nenuleido, savo lėšomis įkūrė progimnaziją, atstatinėjo parapijos statinius. Darbščiam visur gerai. 1927 m. persikėlė į Panevėžį, dirbo marijonų vyresnioju ir Panevėžio marijonų bažnyčios (dabar Švč. Trejybės) rektoriumi. Pertvarkė bažnyčios fasadą, panaikindamas svetimkūnį – rusų laikais pastatytą bizantišką bokšto kupolą. Visados rėmė laisvės kovų savanorius, vargšus, kovojo už blaivybę.

Poetinę kūrybą Jurgis Tilvytis pradėjo dar mokydamasis seminarijoje ir niekada jos neatsisakė. Kunigaudamas Pajstryje šiai vietai paskyrė du eilėraščių rinkinius *Pajstriečiai* ir *Palaimintas triūsas*, išleido kitų knygelių, Maironiui dedikuotas *Giesmės iš Jeremijo raudų*. Parašė ateitininkų,

Gedimino Žemlicko nuotrauka

PABAIGTUVĖS

Įamžinta Mažoji Lietuva ir jos žmonės (2)

Pabaiga, pradžia Nr. 5

Kartu su ketvirtuoju tomu baigta leisti Mažosios Lietuvos enciklopedija (MLE), išskirtinis bendras Lietuvos ir išeivijos lietuvių projektas. Įamžintas abiejuose Nemuno krantuose esantis istorinis lietuvių etnokultūrinis regionas, kuriam prigijęs Mažosios Lietuvos vardas.

Pokalbyje su MLE 4 tomo vyriausiojo redaktoriaus pavaduotoja Danute VALENTUKEVIČIENE ir vyriausiojo redaktoriaus pavaduotoju leidybai Vytautu KALTENIU mėginame enciklopedijos rengėjų akimis pažvelgti į nuveiktą darbą ir sunkumus, kuriuos jiems teko įveikti.

ML. *Mažoji Lietuva per Antrąjį pasaulinį karą ir po jo neteko didžios dalies savo paveldo ir senųjų gyventojų, todėl buvo labai svarbu parodyti ir šį kraštą ištikusią tragediją.*

V. Kaltenis. Didelis nuopelnas priklauso Mažosios Lietuvos enciklopedijos redakcinės kolegijos prezidentui akad. prof. Zigmui Zinkevičiui, kad gan lengvai pavyko rasti bendrą kalbą šiuo klausimu tiek Lietuvoje, tiek užsienyje. Juk Z. Zinkevičius ir bendrinę lietuvių kalbą kildina iš

Tilžės lietuvių bažnyčia, iki 1944

ma, nesunkiai išspręsdavo iškilusius diskutuotinus klausimus. Esame labai skirtingi – pagal gyvenimišką patirtį, išsilavinimą, materialinę padėtį, bet kurdami enciklopediją buvome partneriai.

MLE parodoma, kaip Mažosios Lietuvos paveldas saugomas, pavyzdžiui, atstatytoji Tolminkiemio bažnyčia, kurioje dabar muziejus, per-

kraštą populiarinti, garsinti, tokie žmonės mums ypač brangūs. Per juos jaučiame ryšį tarp kartų, vadinasi, šis kraštas gyvas žmonėse.

ML. *Labai gražus pavyzdys, rodantis, kaip bendras siekis ir darbas suvienija žmones. Juk net skirtingose Nemuno pusėse gyvenantys lietuvininkai ne visada lengvai vieni kitus suprastavo. Atsidūrę skirtingų valstybių teritorijose, gyvendami skirtingose ekonominėse ir socialinėse sąlygose nevienodai suprato kad ir Mažosios Lietuvos santykį su Didžiąja Lietuva. Ne visi užėmė Martyno Jankaus poziciją: Nemunas ne skiria, bet turi vienyti abiejuose krantuose esančią Didžiąją ir Mažąją Lietuvą. Juk ir Bažnyčios įtaka tiek viename, tiek kitame Nemuno krante turėjo savo ypatumų.*

V. Kaltenis. Kad jau prakalbome apie Bažnyčią, priminkime, kad Z. Zinkevičius kurį laiką vadovavo Lietuvos krikščionių demokratų partijai, tačiau nesunkiai rado bendrą kalbą su mažlietuviams evangelikais liuteronais, o juk tarp MLE iniciatorių nemaža dalis buvo kaip tik šio tikėjimo atstovų.

ML. *Tolerancija, sugebėjimas įsiklausyti į kito nuomonę lemia ne vien pažiūrų bendrumas. Kartais net ir skirtingos nuostatos ar įsitikinimai netrukdo bendro darbo sėkmei, kaip kad ir buvo rengiant MLE. Visiems mums geras pavyzdys. Dažnai Lietuvos mokslų akademijoje ar Vilniaus universitete vyksta evangelikų liuteronų ar evangelikų reformatų naujų knygų pristatymai, nes tai bendras kultūros reikalas. MLE rengėjai parodė, kad net priklausymas skirtingoms Bažnyčioms neturi skirti vienos tautos žmonių.*

Kepti karveliai iš dangaus nekrito

ML. *Grįžkime prie kolegės Danutės Valentukevičienės ir jos indėlio į MLE IV tomo parengimą.*

V. Kaltenis. Pasikartosiu: ji profesionaliai buvo tam darbui pasirengusi, mėgsta ir nori enciklopedininko darbą dirbti. Faktiškai tapo IV tomo visų darbų tikrąja koordinatore.

Danutė Valentukevičienė. Į tą poziciją patekau labai netikėtai, nes 2000 metais į Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutą (MELI, dabar – Centras), Mažosios Lietuvos enciklopedijos rengimo grupę atėjau kaip

paprasta redaktorė, dirbau antraeilėse pareigose ir pagal terminuotas darbo sutartis, nežinodama, kas manęs laukia. Nuo 2004 m. dirbu MELI Filosofijos, teologijos ir filologijos redakcijoje; iš pradžių buvau mokslinė redaktorė, nuo 2008 m. esu vyresnioji mokslinė redaktorė. Net negalėčiau pasakyti, kada tapau MLE vyriausiojo redaktoriaus pavaduotoja, tiesiog dirbau savo darbą ir tiek. Man visai nesvarbu buvo ką nors paneigti ar būtinai įtvirtinti savo nuomonę, savo tiesą. Svarbu buvo pasiekti, kad MLE IV tomas išeitų kokybiškas, pateisintų daugelio žmonių lūkesčius.

V. Kaltenis. Per redakcinės kolegijos posėdį buvo pasakyta, kad D. Valentukevičienė atlieka IV tomo vyriausiojo redaktoriaus pavaduotojo darbą ir nors ji pati to lyg ir nepripa-

žino, bet buvo šiose pareigose patvirtinta su teise vizuoti visus IV tomu skirtus straipsnius.

D. Valentukevičienė. Kai susipažinau su turimu įdirbiu (jis buvo nepavydėtinas), nieko kito neliko kaip imtis tam darbui vadovauti. Daryti ne vien tai, kas priklausė pagal pareigas. Kolega V. Kaltenis taip pat ne tik leidybos reikalais rūpinosi, bet ir autorių ieškojo, su lietuvininkais tardavosi, vesdavo derybas dėl finansavimo.

V. Kaltenis. Sudėtingumų buvo labai daug. Pagal MELI normatyvus buvo galima parengti reikalaujamą straipsnių kiekį, bet šito buvo per mažą. Jeigu būtume dirbę laikydamiesi normatyvų, vieną tomą rengtume daug ilgiau. Todėl dirbome kiek galėdami, o institutas mokėjo kiek galėjo. Redaktorių nuolat stigo, nes tai sunkus ir mažai apmokamas darbas. Todėl ateidavo mažiau kvalifikuoti asmenys, kuriuos reikėdavo globoti, o tam paprasčiausiai stigo laiko. O man, kaip atsakingam už leidybą, reikia laikytis grafiko: gauti tekstus, iliustracijas, parengti maketą ir atiduoti medžiagą maketuoti, nes spaustuvė negali laukti.

Blogiausia, kad tų parengtų straipsnių kaip tik ir trūko. Dirbdami prie MLE buvome įsipareigoję visiems šios enciklopedijos aukotojams išeivijoje, dažniausiai vyresnio amžiaus žmonėms, jiems nepaiškinasi, kad trūksta to ar ano. Mūsų garbės reikalas buvo šią užduotį atlikti, mes su ja susidorojome. Z. Zinkevičius su V. Pėteraičiu sugebėjo suvienyti daugelio žmonių pastangas Lietuvoje ir išeivijoje. Klaipėdoje yra keletas tyrinėtojų grupių, kurios karštai diskutuoja, tačiau per šį projektą visi pasijuto bendro darbo labai svarbiais dalyviais. Žinojome viena: negalime

■ Nukelta į 16 p.

Mažosios Lietuvos enciklopedijos vyriausiojo redaktoriaus pavaduotojas leidybai Vytautas Kaltenis

Mažosios Lietuvos. Tačiau V. Pėteraičiui nelengva buvo suprasti, ko lėndame į dabartinę Lenkijos teritoriją. Mes aiškinome, kad Mažoji Lietuva driekėsi ir tose teritorijose, kurios dabar priklauso Lenkijai. Tai bendras Mažosios Lietuvos paveldas, todėl enciklopedijoje jo apeiti negalėjome. Z. Zinkevičius susirašinėjo su Viliumi Pėteraičiu, Čikagoje gyvenančiu Jurgiu Arvydu Anysu ir, kiek man žino-

laidoti rastieji Kristijono Donelaičio palaikai. Rašoma taip pat ir apie to paveldo saugotojus, kultūros puoselėtojus. Nemažai medžiagos skirta lietuvininkams. Kai kurių iš jų tėvai bendravo su Vydūnu, Adomu Braku, Ieva Simonaityte, Dovu Zauniumi, Enziu Jagomastu ir kitais žymiais šio krašto lietuvininkų veikėjais. Jeigu jie šandien jaučiasi lietuvininkais, jiems brangus šis kraštas, jei dar sugeba į

Mažosios Lietuvos enciklopedijos IV tomo vyriausiojo redaktoriaus pavaduotoja Danutė Valentukevičienė

Ar vertybės turi prasmę Lietuvos bendruomenėje ir jos gyvenime

Kun. dr. Kęstutis RALYS

Žmogų supanti aplinka, visuomeninė, politinė situacija turi įtakos žmogaus gyvenimui. Vadinasi, visi aplink individą vykstantys procesai vienaip ar kitaip veikia ir jo vertybių sistemą. Vertybinių orientacijų sistema, atspindinti gyvenimo būdo ypatumus per visuomeninės sąmonės prizmę, yra vienas iš individo pasaulėžiūros komponentų. Nustatyta, kad žmogaus elgesį veikia asmens vidinės, psichologinės savybės, jo patyrimas, būseną, taip pat aplinkos, kurioje vyksta veiksmas, bendravimas, sąlygos. Žinoma, kad tarp vidinių, psichologinių asmens savybių elgsenai svarbi vertybinių orientacijų (dispozicijų) sistema. Asmuo, norėdamas sėkmingai funkcionuoti dinamiškoje, o kartais net priešiškoje aplinkoje, turi susiformuoti pasaulėžiūrą, pagrindines nuostatas, savo „aš“ išsaugojimo poreikius. Kita vertus, šiuolaikinis humanizmas neapsiriboja žmogiškumo savyje išsaugojimo klausimu, o siekia atskleisti asmenybės veiklos būdus, kurie išsaugotų žmogiškumą kitame žmoguje. Pasak naujojo antropocentrizmo, žmogus yra savo pasaulio ir savęs paties kūrėjas, turintis nuostatą pagerinti situaciją, gebantis nuolat atsinaujinti ir keistis, atnaujinti ir tobulinti pasaulį.

Vertybė – tai abstraktus, bendras elgesio principo standartas, pateisinant konkretius veiksmus ir tikslus. Vertybes asmuo įsisavina socializacijos procese, emociškai sutapatina save su jomis, t. y. internalizuoja. Vertybės – bendri elgesio standartai, išreiškiami socialinėmis normomis. Individai, pripažįstantys tas pačias vertybes, dėl neapibrėžtos vertybių prigimties gali nesutikti dėl konkrečių normų, įkūnijančių tas vertybes. Jos lemia objektų ir elgesio pasirinkimą, todėl jų tyrinėjimas įtraukia ir nusistatymų, elgesio, tarpusavio sąveikos ir socialinės struktūros tyrimą. Vertybinė orientacija – vidinė asmens charakteristika, turinti įtakos jos elgesiui. Ta pati vertybė nebūtinai vienodai svarbi visiems grupės nariams (Theodorson A. G.).

Socialinės vertybės iš prigimties gali būti materialios ir nematerialios. Jos apima kiekvieną objektą, į kurį individas gali reaguoti, susidaryti tam tikrą požiūrį (orientaciją). Socialinės vertybės apima įsitikinimus, veiklą, nuomones, aspiracijas, moralines normas, filosofines doktrinas, švietimą, mokslines teorijas, tradicijas, savireguliaciją, vaizduotę ir visuomeninę nuomonę, dar daugiau – objektyvių ir materialių dalykų. Tokį sąrašą galima būtų tęsti iki begalybės, nes jį jį įeit viskas, apie ką galima susidaryti tam tikrą požiūrį. Vertybės įvairiems asmenims yra ne vienodos svarbos, tačiau esama panašumų pripažįstant vienodas vertybes, nes bet kokios grupės individai susiduria su panašiais poreikiais ir panašiomis situacijomis (Reuter Ed. B., 1934).

Gėris ir blogis – dvi bendriausios moralinio vertinimo kategorijos, nuo kurių apibūdinimo prasideda kiekviena etinė teorija. Tikinčiam žmogui aukš-

čiausias gėris – Dievas. Atsižvelgiant į tai, kaip jis suvokia Dievą, taip supranta ir gėrį. Nuo seniausių laikų dievų elgesys ir jų priesakai, malonės ir bausmės buvo pagrindiniai orientyrai žmogui, kaip jis privalo elgtis. Istorijos eigoje žmonių protus palaipsniui užkariauja filosofinės teorijos, kuriose gėris siejamas su kuriuo nors principu. Žmogus – labai sudėtinga būtybė, jo psichiką sukuria ir valdo glaudžiai susiję genetiniai, biologiniai ir psichologiniai veiksniai. Žmogus gyvena išoriniame pasaulyje, tačiau pastarąjį neretai iškraipo jo vidinis pasaulis, suformuotas vaikystės patirties, santykių su tėvais, artimaisiais. Maža to, vidinį pasaulį gali keisti ir nauji ryšiai su žmonėmis.

Vakarų kultūrai išskirtinai svarbi asmenybės sąvoka. Kiek žmogus save kaip asmenį įtvirtina, tiek jis išreiškia save pasaulyje. Todėl norint save suvokti, labai svarbu sąmoningai atsakyti į klausimus: kas aš esu? ko siekiu savo gyvenimu? koks žmogus noriu būti? kokiame pasaulyje noriu gyventi? Žmogaus emocijos, siekiai, mintys priklauso nuo pastangų įveikti svarbiausią žmogaus konfliktą tarp socialinių suvaržymų ir biologinių impulsų. Žmogų veikia agresyvūs, malonumo siekiantys, biologiniai impulsai ir internalizuoti socialiniai suvaržymai, tad pagrindinis žmogaus tikslas norint gyventi – įveikti šiuos suvaržymus. Šiuolaikinėje Europos filosofijoje būties problematika tebelieka fundamentaliausia. Ieškodama būties, filosofija gina savo specifiką prieš mokslą, religiją, meną. Tyrinėjama, interpretuojama būtį, filosofija parodo savo unikalumą, kuris negali būti suvestas nei į žinojimą, nei į tikėjimą. Filosofinis būties apmąstymas netapatus nei racionalioms abstrakcijų konstrukcijoms, nei mistinėms intencijoms (nors kaip momentai jos įeina į filosofinį pažinimą). Domėdamasi būtimi, filosofija atskleidžia ypatingą pobūdį to mąstymo, kuriame būtis atsiveria. Ir tai nėra nei nuosekli loginių operacijų eilė, nei poetinė vaizduotė. Būties mąstymas – savitas gyvenimo būdas. Tai ypatingas minties budėjimas, kuris pašauktas saugoti mūsų egzistenciją nuo slydimo į beprasmybę. Tai retos ir tik kraštutinėmis visų žmogaus jėgų pastangomis išlaikomos dvasinės akimirkos, kurios įprasmina mūsų buvimą pasaulyje, tai savotiškas amžinybės įvietinimas laikinoje kasdienybėje.

Krikščionybėje Šv. Augustinas išaiškino subjektyvią emocinę patirtį. Jis teigė, kad žmogus nuolat išgyvena kovą tarp kūniškosios ir dvasiškosios valios. Šventasis Augustinas tiki, kad žmogaus prigimtis dvilypė: kūnas ir siela. Todėl žmogus yra ir žemiškojo pasaulio ir dangiškosios „valstybės“ pilietis. Esminis faktas tas, kad žmogus turi dvejopus interesus: pasaulietinius – susijusius su kūno gėrybėmis, ir anapusinius – susijusius su žmogaus siela. Tai priartina žmogų prie gyvenimo ir mirties paslapties. Pagrindinis valios svoris – meilė. Meilė – aukščiau už protą ir jusles. Šv. Augustino valios pagrindinė jėga – meilė.

PRO MEMORIA

Atsisveikinome su bendradarbiu, kolega, bičiuliu

Dr. Stasys Algimantas Goberis

Kovo 13 dieną atsisveikinome su technologijos mokslų daktaru, buvusiu VGTU Termoizoliacijos instituto Kaitrai atsparių betonų laboratorijos vadovu Stasiu Algimantu Goberiu (1929 10 21–2010 03 10). Visą gyvenimą labai aktyvus mokslininkas, visuomenininkas, S. A. Goberis neseniai atšventė savo 80 metų sukaktį.

Jo gyvenimas atspindi Lietuvos valstybę ištikusius kataklizmus. Gimęs Kauno Vytauto Didžiojo universiteto

absolventų Juozo ir Antaninos Goberių šeimoje, 1941 m. birželio 14 d. – Kauno 15-os vidurinės mokyklos moksleivis su visa šeima buvo išvežtas į Sibirą. Antanina Goberienė su mažamečiais sūnumi Algiu ir dukra Danute buvo atskirta nuo vyro, kuris 10 metų pateko į lagerį. 1948 m. Stasys Algimantas labai gerai baigė Altajaus krašto Jenisejsko vidurinę mokyklą, 1948–1952 m. studijavo Maskvos J. Stalino plieno institute. Nors S. A. Goberis buvo vienas geriausių

instituto studentų, jam nebuvo leista gyventi Maskvoje ir jis turėjo grįžti atgal į kaimelį Altajuje. 1954 m. S. A. Goberis vis dėlto išsikovojo galimybę baigti aukštąjį mokslą (Uralo politechnikos institutą), vėliau dešimt metų dirbo vyr. inžinieriumi įvairiose Sibiro statybinėse organizacijose.

1965–1968 m. S. A. Goberis gavo vyr. inžinieriaus vietą Minsko *Teplomontaž* valdyboje. Jauna Goberių šeima persikėlė gyventi į Minską. 1968 m. vasarą atsirado galimybė apsigyventi Vilniuje. 36 metus (iki 2004 m.) S. A. Goberis vadovavo Termoizoliacijos instituto Kaitrai atsparių betonų laboratorijai, vėliau iki 2008 m. liko dirbti šioje laboratorijoje kaip vyr. mokslo darbuotojas. Paskelbė daugiau nei 330 mokslinių straipsnių ir 37 išradimus, monografiją *Kaitrai atsparūs šamotbetoniai* (2008, kartu su Valentinu Antonovičiumi).

2005 m. S. A. Goberis tapo Lietuvos nacionalinės mokslo premijos laureatu. Daugelį metų aktyviai dalyvavo Lietuvos politinių kalinių ir tremtinių bendrijos veikloje, 1998 m. inicijavo ir pastatė granito paminklą lietuviams tremtiniams Altajaus krašto Bijsko mieste. 1997 m. skyriaus *Termo* įkūrėjas ir pirmininkas. Daug metų S. A. Goberis buvo Lietuvos mokslininkų sąjungos narys, ilgametis sąjungos Tarybos narys. S. A. Goberis buvo laikraščio *Mokslo Lietuva* patarėjas, aktyvus laikraščio propagautojas.

Nepaprastai gabus nuo pat vaikystės, tiesaus, kompromisų nepripažįstančio būdo, nenusižengiantis savo principams, niekada neišdavęs savo įsitikinimų, S. A. Goberis išliks mūsų atmintyje kaip kovotojas už tiesą.

Ant darbo stalo liko beveik parengtas prisiminimų knygos rankraštis, labai lauksime knygos pasirodant.

Tegul būna lengva Jam Lietuvos žemė.

Lietuvos mokslininkų sąjungos taryba
Vilniaus politinių kalinių ir tremtinių bendrija
Mokslo Lietuvos redakcija

Laboratorija buvo jo namai

Kovo 10 dieną Anapilin iškeliavo viena ryškiausių VGTU Termoizoliacijos instituto asmenybių, technikos mokslų daktaras, Lietuvos mokslo premijos laureatas Stasys Algimantas Goberis.

Atrodė, kad šio žmogaus energija niekad neišblės, atrodė, kad dar ilgai matysim jį šmėžuojant instituto koridoriais su pasiūlymais straipsniams, idėjomis tobulinti kaitrai atsparius betonus.

Stasys Algimantas Goberis įkūrė pirmąją ir vienintelę Lietuvoje kaitrai atsparių betonų laboratoriją ir buvo ilgametis jos vadovas. Užsispyrusiai pasirašinėdavo ne laboratorijos vedėjas, o vadovas, nes iš tikrųjų toks ir buvo. Visi šios laboratorijos mokslininkai – jo mokiniai. Jis padėjo jiems

parašyti pirmuosius straipsnius, siūlė idėjas mokslo darbams ir projektams. Laboratorija S. Goberiui buvo ne tik darbovietė – tai buvo jo namai. Grįžęs iš komandiruočių, konferencijų ar privačių kelionių susėsdavo su mumis ir dalydavosi savo išpūdziais kaip su artimiausiais žmonėmis.

Kaip ir kiekvienoje šeimoje kildavo ginčų, bet kitaip ir negalėjo būti, nes buvo gyvybingas, ambicingas, energingas. Mokslininkas sugebėdavo visus įtraukti į problemos sprendimą – tuomet laboratorija uždavo kaip avilys. Esame jam dėkingi, kad išlikome, nepaisant reorganizacijos, esame dėkingi, kad mūsų laboratoriją žino ne tik Lietuvoje, bet ir už jos ribų.

Stasys Goberis labai išgyveno, kai dėl amžiaus cenzo turėjo atsisakyti

laboratorijos vedėjo pareigų, palikti institutą, tačiau iki paskutiniųjų dienų atėdavo pasidalinti naujais sumanymais.

Deja, ne iki galo įvertinome jo nuopelnus, gal buvome per mažai dėmesingi, ir tik netekties valandą supratome, kiek daug jo mummy ir ilgam...

Išliko jo straipsniai, monografija... Velionis galėjo parašyti labai įdomią ir pamokančią knygą apie savo gyvenimą: tremtį, sugebėjimą išgyventi, mokslą, amžiną kovą už teisę būti tokiu, koks yra.

VGTU Termoizoliacijos instituto Kaitrai atsparių betonų kolektyvas

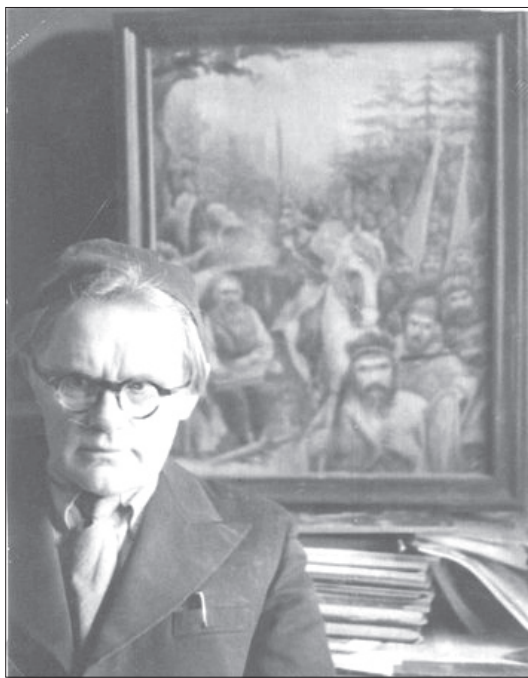
ISTORIJA IR KŪRYBA

Jonas PUODŽIUS

Minint Žalgirio mūšio 600-ąsias metines VARPO pirmajame numeryje išspausdinti dailininkų Mykolo Šeduikio (1970) ir Jano Mateikos (1878) paveiksai „Žalgirio mūšis“. J. Mateikos paveikslas Lietuvoje gerai žinomas, tačiau panašaus žanro Alantos mokytojo kūrinys retai minimas. Mokytoją Mykolą Šeduikį pažinojo dr. Jonas Puodžius, kurį paprašėme apie mokytoją M. Šeduikį parašyti.

Vieną savo prisiminimų straipsnelį pavadinau *Trys susitikimai su mokytoju Mykolu Šeduikiu* 2004 m. rengiamai knygai *Alantos šviesuolis mokytojas Mykolas Šeduikis*. Pirmasis susitikimas buvo vaikystėje. Mano tėvai Jonas ir Katrė Puodžiai nuo 1929 m. iki 1941 m. birželio 14 d. mokytojav *Alantos* pradžios mokykloje, tėvelis buvo šios mokyklos vedėjas. Mokytojas Mykolas Šeduikis pradžios mokykloje dirbo nuo 1926 m. ir artimai bendravo su mūsų šeima. Atostogaujant tėvelio gimtinėje Motiejūnų kaime ar Krivičių vienkiemyje prie Vastapų ežero, dažnas šeimos svečias buvo ir mokytojas. Jis buvo artimas ir ištikimas šeimos bičiulis, su kuriuo tėvai dalijosi džiaugsmiais ir rūpesčiais. 1941 m. birželio 12 d. enkavedistams užplūdus Alan-
tą, tėvai su mokytoju M. Šeduikiu svarstė, kaip jiems reiktų elgtis. Deja, mūsų šeimos likimas jau buvo nuspręstas ...

Antrasis susitikimas – grįžę iš tremties po ilgą nesimatymo metų su motina aplankėme mokytoją. Paskutinis pasimatymas buvo 1970-ųjų vasarą. Lankėme mokytoją su žmona

Mykolo Šeduikio sūnėnas dailininkas Alfonsas Šeduikis

Marija jo namuose (beje, iš šių namų mūsų šeima buvo ištremta į Sibirą). Grožėjomės jo kūryba, mokytojas

Žalgirio mūšis tapyboje

„Žalgirio mūšis 1410 m. liepos 15 d.“, 1970 m. drobė, aliejus, 168x250 cm, dailininkas Mykolas Šeduikis

domėjosi mūsų šeimos likimu, gyvenimu Sibire ir sugrįžus į Lietuvą. Sodelyje tarp žydinčių gėlių kalbėjomės apie jo kūrybinius sumanymus.

Viena jo svajonė – nutapyti Baltijos pajūrį. Žmona pasiūlė mokytoju ateinančią vasarą su mūsų šeima atostogauti Šventojoje. Mokytojas mielai sutiko, deja, nespėjome... 1971 m. anksčiau pavasarį dailininkas, grįždamas iš bendradarbio, likus iki namų gal porai šimtų metrų, krito... ir nepakilo.

Trečiasis išpūdingas susitikimas su mokytojo palikimu įvyko 2003 metų vasarą namelyje, kur saugomas mokytojo palikimas. Prie namelio atidengta mokytojo sūnėno dailininko Alfonso Šeduikio sukurta rodyklinė lenta

Mokytojo Mykolo Šeduikio muziejus. Sutarta, minint mokytojo 100-ąsias gimimo metines, parengti jo gyve-

nimo, darbo ir kūrybos kelio prisiminimų knygą.

Mykolas Šeduikis gimė 1905 m. Degučiu kaime ūkininkų šeimoje, mokėsi Zarasų gimnazijoje. Jaunolis nuo mažens mėgo piešti. Dešimtmėčio Mykoliuko nupiešta vokiečių kariuomenės pergalė prieš caro kariuomenę patiko vokiečių karininkui. Už tai karininkas padovanojo vaikui akvarelinių dažų, teptukų, spalvotų pieštukų, kad pieštų karo vaizdus. Tarp gimnazistų buvo artistų, muzikantų, Mykolas jau antrą paties pasidirbdintu smuiku grojo kaimo kapeloje Zarasų visuomenei. Mokydamasis gimnazijoje Mykolas mokė kitus, kad užsidirbtų buto nuomai.

Mokytojas M. Šeduikis, prisimindamas gimnazijos laikus, straipsnyje *Gyvybės varpas skamba amžiais gyventi* rašė: „Mus, mokinius, apima ilgesys – gimsta tėvynės meilės jausmas, nors ir siauras dar mūsų akiratis: Zarasai, Salakas, Degučiai, Dusetos, Antalieptė. Mums norisi pažinti Lietuvą, Visą Lietuvą! Prie Asos ežero pakrančių su draugais galvojome apie Vydūną. Pakviesim Vydūną į Zarasus. Apipilsim klausimais! Bet kuo mes šį brangų svečią pavaišinsim?“

Baigęs Zarasų gimnaziją Mykolas pasirengė ir išlaikė egzaminus į Kauno meno mokyklos antrą kursą. Deja, mokyti neteko, nes išgyvenęs dvi savaites Kaune be pinigų ir kambario, pėsčias grįžo į Uteną. Utenoje baigė dviejų metų pedagoginius kursus ir 1926 m. buvo paskirtas *Alantos* pradžios mokyklos mokytoju.

Mokytojas M. Šeduikis 45 metus *Alantos* pradžios (vėliau – vidurinėje) mokykloje mokė vaikus rašyti, skaityti, piešti, dainuoti, filosofijos, meistrauti, ūkininkauti, mylėti savo tėvynę. Mokytojo pamokos skyrėsi nuo kitų. Jis skatino mokinius domėtis daile, muzika. Į pamokas atsinešdavo paties pasidirbdintą smuiką, dažnai grieždavo, pamokose improvizuodavo, piešdamas lentoje. Mokytojas darydavo viską, ko reikėdavo užklasinei veiklai – vadovavo chorui, kapelai, piešė dekoracijas vaidinimams.

1970 m. M. Šeduikis rašė laišką brolio sūnui Alfonsui: „Jau mokykloje mažai dirbu, tik forma! Atliekamu laiku piešiu, per vasarą pabaigiau *Žalgirio Mūšį*. Jūs neatvažiuojat, tai žadėjau padaryti spalvotą nuotrauką ir nusiųsti jums. Paveikslas dydis 2,80 m ir 1,80 m plotis. Pavaizdavau antrąją mūšio fazę su Vytautu priešakyje.

Dabar planuoju *Žalgirį* plėsti. Pavaizduoti kaip Vytautas giriomis žygiuoja į mūšį ir kaip Vytautas grįžta iš mūšio ir pasitinka karžygius lietuviai. Triumfas! Taigi bus du mažesni paveiksai negu pats mūšis. Reikia gauti storos lininės (brezentas) drobės: 1.80 m x 1,60 m dėl dviejų paveikslų po tiek. Labai norėčiau, kad jūs, Alfonsai, nuvyktumėte į dailės krautuvę ir sužinotumėte, ar yra tokios drobės (negruntuotos)... Jei rastum gerų akvarelinių dažų, iš karto nupirk, nes aš pavasaryje turėsiu rajonui nuvežti akvarele nupieštą parodėlę. Bet svarbiausias mano rūpestis – gauti drobės“.

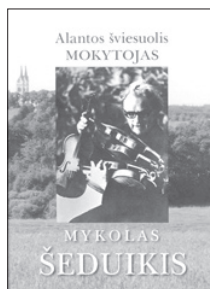
Mokytojo palikimas gyvas jo mokinių ir pažinusiųjų atmintyje. *Alantos* miestelio namelyje galima pamatyti *Žalgirio mūšį*, Vydūno, Donelaičio portretus, M. Šeduikio autportretą, Lietuvos istorinių įvykių drobes bei *Alantos* apylinkių peizažus. Kambariame mokytojo fortepijonas ir smuikai su nutrūkusiomis stygomis... Visa tai laukia didesnio visuomenės dėmesio ir geresnių saugojimo sąlygų (šaltis ir drėgmė negailestingai gadina eksponatus). O galėtų ir Mykolo Šeduikio paveiksai daugelį sudominti, verta rodyti savo tautos talentų palikimą.

Alfonsas Šeduikis savo dirbtuvėje

Alfonso Šeduikio sukurta rodyklinė lenta „Mokytojo Mykolo Šeduikio muziejus“

„Alantos šviesuolis mokytojas Mykolas Šeduikis“ knygos viršelis

„Alantos“ (seniau – „Aluntos“) pradinės mokyklos 4-tas skyrius su mokytojais M. Šeduikiu (dešinėje), K. Puodžiuviene, J. Puodžiumi, 1932

Mykolas Šeduikis ir straipsnio autorius Jonas Puodžius

Pabaiga, pradžia 2010 m. Nr. 5

Petras KLIMAS

Vasario 25-ąją Lietuvos MA Vrublevskių bibliotekoje surengta paroda, skirta moksleivių žurnalo „Aušrinė“ šimtmečiui. Žurnalas pradėtas leisti Maskvos lietuvių studentų – Stasio Šilingo, Petro Klimo, Juozo Papečchio ir kt. – kaip laikraščio „Lietuvos žinios“ literatūrinis ir mokslo priedas. Tęsiame Vasario 16-osios Akto signataro diplomato Petro Klimo straipsnį parašytą „Aušrinės“ 50-mečiui, bet 1960 m. neišspausdintą.

Tie kristalizacijos žybsniai ypač galingai sužiburiavo, kai Dovydaitis išėjo su savo katalikišku „credo“. Kiti redakcijos nariai čia pajuto tą patį spūsnį, kuris seniau numarino „Aušrą“, dėl kurių muistėsi Kudirka, leisdamas „Varpą“ ir dėl kurio tiek kentėjo Amerikoje J. Šliupas.

Tradicijomis atsirėmusi bažnyčia, tiek amžių pataikavusi mūsų bajorijos degeneracijai, tada buvo pasukusi į lietuvišką patriotizmą, kad toliau galėtų skandinti liaudį savo „Šaltiniuose“ ir apsisaugoti vadovavimą. Sklido tada po Lietuvą pamokslai, aplinkraščiai, lapeliai, laikraščiai, brošiūros, knygos, kūrėsi draugijos, mobilizavosi visa kunigija tarytum naujam kryžiaus žygiui. Toje ruošoje dar nebuvo nei studentų, nei inteligentijos. Ir štai išsoko juridinio fakulteto studentas Pranas Dovydaitis, kurį Maskvos kuopelė buvo išrinkusi „Aušrinės“ redakcijoje nariu.

Jis pateikė savo pirmąjį straipsnį, pavadintą: „Tikėjimo elementas žmogaus gyvenime“. Redakcijos kolektyvas, jį perskaitęs, smarkiai subruzdė. Pajutome kažką mums nepriimtino. Konsultavome vienintelį mūsų tarpe filosofą Romą Bytą, kurs buvo gavęs iš fakulteto aukso medalį už savo darbą „Vundt'o sielos supratimo kritika“. Mūsų spaudoje jis jau 1908 metais buvo pasireiškęs straipsniu „Šis tas iš lietuvių kalbos filosofijos“. Mus jis apramino pažadu duoti Dovydaičiui repliką.

Kas buvo tas katalikas – ne kunigas?

Nuo 1908 metų jis lankė juridinį fakultetą ir drauge filosofijos paskaitas istorijos-filologijos fakultete. Už konkursinį darbą „Cuyau etinės sistemos kritika“ jis net buvo gavęs sidabro medalį. Mes jį pažinome kaip niūrų draugą, paskendusį knygose. Jis turėjo gražų kambarį su lentynomis, iki lubų prikrautomis knygų, daugiausia viekiųjų kalba. Tokios prabangos nežinojo nė vienas studentas. Jį globojo ir šelpė katalikų pašalpos draugija „Motinėle“. Jis nebuvo dabita. O kai kartą aš buvau jam prikišęs per daug sunešiotus marškinius, jis man žemaziūriškai dėptelėjo: „Puodą reikia šveisti iš vidaus...“

Dovydaitį man teko pažinti dar 1908 m. pavasarį, kai jis buvo atvykęs Marijampolėn laikyti egzaminų kaip eksternas. Tada jis apsisupo legenda, kaip fenomenas savamokslis, nuo žagrės ar bandos atitrūkęs, kažkur iš Kazlų Rūdos miškų. Taip bent jis atrodė. Ir kai jis klumpėtas atėjo su pareiškimu gimnazijos direktoriui, sargas nenorėjo jį prileisti, nes laisvos sargo vietos tada nebūta... Savo kaimiškumą jis parodė ir bute pas dr. Grinių, kur Grininė tą kampininką turėjo mokyti kultūros priemonėmis naudotis. Bet tarp eksternų jis bene vienas išsilaike iki galo.

Dovydaičiui pateikus savąjį straips-

Moksleivių sąjūdžio pusamžis

Iš atsiminimų apie „Aušrinę“

„Aušrinės“ bendradarbiai, 1911–1912 m., Maskva. Sėdi: Kazys Pietaris, Ramūnas Bytautas, Petras Klimas, Stasys Šilingas, Agnė Ambraziejūtė; stovi: Rapolas Skipitis, Stasys Naginskas, Vladas Bukaveckas, Antanas Žukauskas (Vienuolis), Juozas Papečkys, Juozas Marcinkus, Juozas Nemeikša, Stasys Bytautas.

nį, redakcijos kolektyvas, jį apsvartęs, penkiais balsais prieš vieną/autorius/, nutarė jį spausdinti su prierašu. Tas prierašas buvo gana status. Buvo pareikšta, kad Dovydaičio pasaulėžiūra nesutinka su „Aušrinės“ pažiūromis. Bet straipsnį redakcija spausdino, nes jaunuomenė esanti „paskendusį praktiškame utilitarizme“ ir neužiimanti filosofinėmis ir socialinėmis problemomis, kaip tai privalu kiekvienam inteligentui. Buvo dar pridėta, kad nustelbimo ar boikoto priemonės „Aušrinė“ paliekanti „Romos klerikalizmui ir rytų despotizmui“. Priešingų nuomonių susidūrimas viename laikraštyje leidžias tiesai išryškėti. Redakcija taip pat pažymėjo, kad Dovydaičio pateikiamieji filosofinių sistemų apibrėžimai nesątikslūs ir juos reikės atitaisyti.

Tuo būdu užsimezgė didis disputas, kuris negalėjo nesujaudinti visos moksleivių. Susijaudinimas pasidarė dar platesnis dėl to, kad Dovydaičio filosofija niekuo nesiskyrė nuo tos, kuri viešpatavo katalikų bažnyčioje ir visoje katalikiškoje spaudoje. Visoms filosofinėms sistemoms Dovydaitis priešpataitė idealizmą, paremtą žmogaus proto ir jausmų reikalu tikėti metafizine valia, kuri viską protingai valdanti. Tą valią išryškines Kristus ir jo įsteigta bažnyčia, kuri suteikusi vienintelę žmonijai patenkinančią filosofiją.

Repliką R. Bytątas dėstė per du numerius, pavadinęs ją antrašte „Argi?“ Tai buvo, rodos, pirmas vienišas disputas mūsų spaudoje tokia tema. Iškelęs Dovydaičio tvirtinimų netikslumus jis atkreipė ypatingą dėmesį į moralinių principų nepriklausomybę nuo metafizikos /religijos/. Moralės problemą išsprendžia žmonių sugyvenimo dėsniai, kurie remiasi lygios žmonių vertybės pradū. Tokia realistinė

pažiūra visai kita kryptimi lenkė spręsti ir socialias ar ekonomines problemas visuomenėje.

Toks „bedieviškas“ posūkis moksleivių tarpe, atpalaiduojąs jaunuomenę nuo ilgaamžių tradicijų, negalėjo nepasėti nerimo bažnytininkų tarpe. Prasidėjo kontrakcija.

Pirmieji Liuvėno (Louvaino /katalikiško Belgijos universiteto auklėtiniai, kunigai, suskato tvenkti srovę, kviesdami steigti moksleivių katalikų organą. Jau nuo 1911 metų pradėta leisti „Ateiti“, kaip priedą prie kun. Dambrausko /Jakšto /leidžiamos „Draugijos“. Pradėjo kurtis ir „ateitininkų“ kuopelės.

Lygiagrečiai mus ėmė pulti ir laikraščio „Vilties“ liberalas A. Smetona, kreipdamasis į moksleivių savo straipsniu „Daug apžiosi – mažai nukasi“, įspėjo per daug nesiblaškyti, o mokytis pagal mokyklų duodamas programas ir rūpintis tapti gerais profesionalais, specialistais.

Čia taip pat teko atsikirsti, nurodant reikalą kiekvienam inteligentui būti aktyviu visuomenės nariu bet kokioje darbo srityje. Be filosofinio ir sociologinio pasiruošimo specialistas taptų obskurantu ir pastumdėliu.

Frontinė ataka prieš katalikišką pasaulėžiūrą, kaip ji pasireiškė pirmuose „Ateities“ numeriuose, prasidėjo nuo 1912 metų. Tos atakos ėjo per kelis numerius „Moksleivių gyvenimo apžvalgose“, mano paties rašytose Vabalėlio slapyvardžiu. Jose netrūko piktos ironijos ir stačiokiškų epitetų, taikomų „Ateities“ pasisavintai tradicinei bažnytinei doktrinai su visais jos prieštaravimais, primityviu ortodoksizmu, mąstymo katechizacija... Pats nuolankumas bažnytinei disciplinai nepalikęs kitokios perspektyvos jaunimui kaip tapti beždžionėmis, atsisa-

kus nuo savarankiško mąstymo.

Bet ypatingai pulta tikybės paguoda kenčiantiems socialines neteisybes. Formulė „kentėkit, kentėkit, o būsite išganyti“ pavadinta „pomirtiniu romantizmu“ arba „dvasios morfijum“.

Čia jau buvo pareikšta, kad „aušrininkai“ stoja į visuomenės demokratų eilę, kurios kovoja prieš socialines neteisybes. Vėliau visoje eilėje straipsnių prasikišo marksistinės pažiūros ir socialines problemas. Straipsnyje apie politinę ekonomiją, kaip lavinimosi objektą /Nr. 11, 1912/, jau visai aiškiai remtasi socializmo doktrina, cituojant Marksą ir Engelsą. Socializmo idėjų pranašumas buvo dėstomas ir Maskvos studentų draugijos posėdžiuose. Teigiamai vertinant tadą ėjusį socialdemokratų žurnalą „Visuomenė“, kitas „Aušrinės“ straipsnis taip išsireiškė: „Tvirtos ryškios socialinės ir politinės pažiūros tėra conditio sine qua non kiekvienam sąmoningam visuomenės nariui piliečiui“ /4 nr. 16/. Kitoje vietoje net buvo prikišta L. Tolstojui, kad nors jis buvęs „didelis žmogus“, bet be visuomenės raidos supratimo savo moralizmą ar anarchizmą jis buvęs „žlibas“ /Nr. 17/.

Tačiau toks posūkis moksleivijoje, pačios redakcijos gundomas, jau pradėjo nebepatikti „Aušrinės“ globejams, t. y. „Lietuvos žinių“ leidėjams liaudininkams. „Aušrininkų“ konferencijoje 1912 metų vasarą /ji nelegaliai vyko Vilniaus apylinkės miške/ man teko fechtuotis jau ne su ateitininkais, bet su „demokratais“ ir kitokiais nepartiniais ar pažangiais patriotais. Redakcija buvo pakeista ir turėjo „moderuoti“, apstabdyti savo pažangumą, pasilikdama ligi 1914 m. karo bendru, kaip tada vadinta, pirmieviškosios moksleivių organu, jau griežtai atsiskyriusiu nuo

katalikiškosios „Ateities“.

Turiu pastebėti, kad nei redakcijos kolektyvas, nei „aušrininkų“ kuopelėse tada dar nebuvo subrendusį ryškų Lietuvos ateities idėją. Kaip lietuvių tauta turėtų išspręsti savo savarankišką būtį, ta perspektyva dar tik ruseno būrimosi procese. Kažkokie pragiedručiai, berods, nušvisdavo nedideliuose studentų pobūviuose. Atsimenu, kaip kartą, glaudaus būrelio nuotaikoje, mes klostėme jau nepriklausomos Lietuvos vaizdą ir skirstėme pusiau rimtai, pusiau juokais kiekvienas savo vaidmenį toje epopėjoje. Kažkoks pašamonės spūsnis mus veikė tomis valandomis.

Prisimenu taip pat mūsų filosofą Romą Bytą, jau kaulų tuberkuliozės parblokštą, kurs man dėstė savo nusivylimą pasauliu. Jis esąs per daug paskendęs neteisybėse ir savitarpio nuoskaudoje. Tik siaubingas kraujo praliejimas, žiaurus karas galėtų išpirkti jo nuodėmes ir atskleisti naujus kelius. Tada ir lietuvių tautai sužiburiuotų prošvaistė, kurios ji per tiek amžių negalėjusi susilaukti. Netrukus karas prasidėjo, ir nekaltasis padarė savo aukos atnašą /Bytautas mirė išvežtas į Šveicarijos sanatoriją, karui įpusėjus/.

Šiaip ar taip, „Aušrinė“ to meto sąlygose pažadino ir subūrė moksleiviją, galima sakyti, į vieną didelį būrį, užmezgė bendravimą tarpusavyje, sutvirtino jos lietuviškumą ir pasiryžimą ryškintis savo uždavinius ir pačius veiklos ar kovos kelius. Galima tad sakyti, kad „Aušrinė“ po „Aušros“ išvarė antrąjį barą mūsų jaunuomenėje, paruošdama ją tolesnei diferenciacijai tautiniame atgimime.

Straipsnio rankraštis yra Lietuvos nacionalinė M. Mažvydo bibliotekos Retų knygų ir rankraščių skyriuje (F 15-444)

PABAIGTUVĖS

Įamžinta Mažoji Lietuva ir jos žmonės (2)

■ Atkelta iš 10 p.

laiku nepadaryti IV tomo.

ML. *Esate žurnalistas, daug metų dirbote Klaipėdoje.*

V. Kaltenis. Taip, o žurnalistai padaro, net jeigu ko ir nemoka daryti. Gyvenimas priverčia. Tiesa, jau pusantro dešimtmečio kaip iš žurnalisto teko persikvalifikuoti į MLE rengėjo pareigas. Redakcinio redagavimo, bendravimo su autoriais ir derinimo darbus atliko kolegė Danutė.

Kaip viename straipsnyje rašė istorikas dr. Vygantas Vareikis, MLE pagal užmojų ir atlikimą peržengia vienam regionui skirto leidinio ribas. Galiau pasakyti, kad ir šių tomų rengėjai gerokai viršijo savo pačių įėgas.

Reikėjo naujo mąstymo autorių

ML. *Kaip bendravote su autoriais? Kaip juos rinkotės, telkėtės?*

D. Valentukevičienė. Būtent tai ir buvo sudėtingiausia. Darbų grafikas buvo labai įtemptas ir jokio išibėgėjimo – redaktorių, autorių parengti nebuvo numatyta. Pagaliau ir pa-

su Klaipėdos universitetu, kuriam atstovavo prof. dr. Daiva Kšanienė ir dr. Silva Pocyte, pasiūliusi pasitelkti jos vadovaujamo Baltijos regiono istorijos ir archeologijos instituto mokslininkus. Įsiliejus naujoms įėgoms naują kokybę įgavo ir mūsų IV tomui rengtoji medžiaga.

ML. *Kai sakote medžiaga įgijo naują kokybę, ką turite mintyje?*

V. Kaltenis. Kalbame apie kito galvojimo autorius. Tradicinio lietuviško patriotinio mąstymo šandien mokslu ir enciklopedijų leidime nepakanka, reikia naujai mąstančių žmonių, gebančių istorijos problemas vertinti įvairiapusėkai, siekiant maksimalaus objektyvumo. Labai subtilūs dalykai, tačiau moksle reikia žengti pirmyn, negalima vien kartoti senas tiesas. Kai kurie straipsniai enciklopedijoje išvis pirmą kartą buvo parašyti.

ML. *Tikriausiai neturite mintyje, kad reikia atsikvėpinti senųjų autoritetų ir viską, ką jie padarė, naujai permąstyti?*

V. Kaltenis. Jokiu būdu. Turime Viliaus Pėteraičio, Alberto Juškos, Algirdo Matulevičiaus ir kitų autoritetų darbus, kurie yra didelė vertybė. Tačiau gerai, kai ateina gabūs ir vis didesnę tyrinėjimų patirtį įgyjantys jauni mokslininkai, įsilieja su savo požiūriu. Kolegei D. Valentukevičienei redaguojant straipsnius tekdavo diskutuoti ir su viena, ir su kitais, tartis su konsultantais, derinti autorių teiginius. Tai kantrybės, išmanymo ir subtilumo reikalaujantis darbas.

ML. *Kad ir vokiečiai tikriausiai labai skirtingai vertina „Klaipėdos problemą“: vienaip senieji klaipėdiškiai ar jų palikuonys, kitaip Vokietijos šiuolaikiškiai mąstantys istorikai ir intelektualai.*

D. Valentukevičienė. Ir lietuviai kartais gan skirtingai pradeda vertinti Klaipėdos 1923 m. sukilimą. Gal daugiausia ir buvo kilę diskusijų dėl šio sukilimo interpretacijos. Kai kurie mūsų istorikai nenorėjo pripažinti, kad šis sukilimas kilo Lietuvos Respublikos, o ne Mažosios Lietuvos lietuvininkų iniciatyva. Klaipėdos krašto lietuvininkams taip pat sunku susitaikyti su išorinėmis to sukilimo įtakomis.

ML. *Nenuneigdami „Kauno rankos“ šį sukilimą organizuojant, turime pastebėti, kad Klaipėdos sukilimo sėkminga Lietuvai baigtis yra didžiausias Lietuvos valstybės laimėjimas XX amžiuje. Juk sukilta buvo ne prieš vokiečius, bet prieš prancūzų karinį garnizoną, kuris po Pirmojo pasaulinio karo tvarkėsi Klaipėdos krašte. Subtiliau atliktą karinę ir politinę operaciją apskritai nelengva rasti Lietuvos istorijoje. Ir koks laimikis: Lietuvai sugrįžo Klaipėda su Klaipėdos kraštu, 1252 metais kryžiuočių atplėštos žemės. Kiekviena valstybė tuo nepaprastai dėdžiutuosė. Visa bėda, kad mūsų istorijos mokslas daug kur jaučiasi nevisavertis, nesugeba su nauda šandienei Lietuvai interpretuoti tarptautinėje erdvėje tai, ką veiksmingai įgyvendino mūsų seneliai. Intelektu ir argumentais ne visada*

Mažlietuvė dailininkė Eva Labutytė ir leva Simonaitytė Priekulėje, 1977

subegama pagrįsti pirmtakų veiksmus, jų istorinį teisingumą.

V. Kaltenis. Ne kartą yra tekę bendrauti su Klaipėdos krašto lietuvininkais, kurie didžiuodamiesi sako: „Mano tėvas arba senelis buvo sukilėlis“. Ir tokių tikrai nemažai. Nėra paprasta tvarkyti medžiagą, nežeidžiant Klaipėdos sukilimo dalyvių, palikuonių, bet negalima nutylėti ir to, ką mums pateikia kad ir Klaipėdos universiteto istorikai, kurie iš esmės šią problemą nagrinėja.

Enciklopedijoje vietos užteko visiems

ML. *Kaip enciklopedijoje stengėtės pateikti tas Mažosios Lietuvos asmenybes, kurias vertinant kyla daugiausia prieštarų. Kad ir Joną Vanagaitį, Vilių Gaigalaitį ar net Martyną Jankų.*

D. Valentukevičienė. Tas kontroversijas išsprendėme enciklopediškai – nieko nevertinome. Pateikėme faktus, o išvadas tegu daro kiekvienas.

V. Kaltenis. Taip atsitiko, kad IV tome atsidūrė straipsniai apie levą Simonaitytę ir Vydūną. Du antipodai: Vydūnas „nepastebėdavo“ Simonaitytės, o ši tarybiniais metais ignoravo Vydūną. Tai vieša paslaptis, bet enciklopedijoje tilpo abudu.

D. Valentukevičienė. Juk negali netilpti, nes abu labai svarbūs lietuvių kultūros veikėjai, išskirtinės asmenybės.

ML. *Darbų eigoje įsitikinta, kad norint kokybės, tikros enciklopedijos, o ne kraštotyros leidinio, reikia profesionalų, didžiulių pastangų, aišku, ir lėšų, kurių visados stigo. Ir vis dėlo paminklas Mažajai Lietuvai pastatytas – Mažosios Lietuvos enciklopedijos pavidalu...*

D. Valentukevičienė. Tokie dalykai priešokiais nedaromi, jeigu norime, kad ir metams bėgant būtų galima ta enciklopedija naudotis, pasikliauti dėdžėjama medžiaga.

V. Kaltenis. Labai pozityviai įvertino MLE IV tomą prof. Domas Kaunas, nors jam, kaip profesionalui, šios enciklopedijos kūrime pradžia kelė daug abejonų. Bet profesorius

visą laiką mus konsultavo, talkino, skatino, nepasitraukė į pašalį.

Paminklas ar augantis organizmas?

ML. *Ar galėtumėte palyginti MLE ir IV tomus?*

D. Valentukevičienė. IV tomas labiau enciklopedinis, rengtas remiantis daugiau mokslininkų tyrimais ir interpretacijomis. Etnografiniuose dalykuose, kuriuos pateikė patys lietuvininkai, mažiau mokslo, tiesiog perteikta jų patirtis. Ji taip pat vertinga, nes savita. Stengėmės išsaugoti pateikimo savitumą. Kalbant apie išėvijos lietuvių indėlį sakyčiau, kad daugiausia dalykinių pastabų dėl straipsnių turinio ir redagavimo gavome iš Arthuro Hermanno, Ger-

konceptijos jau mažiau kertasi, nes Lietuvos istorijos mokslas darbuojasi europinių tradicijų tėkmėje. Nesame nuo Europos atskirta provincija. O tyrinėti reikia toliau ir tai ne vieno dešimtmečio užduotis. Yra daugybė neliešų, neiširtų dalykų. Bene nuo 1991 m., kai įsteigtas Klaipėdos universitetas ir buvo pradėta specializuotis to krašto tyrinėjimuose, atsirado aukštesnis mokslėškumo lygmuo.

ML. *Pabaigus MLE keturis tomus laikas imtis MLE vienaomių leidinių anglų, vokiečių, rusų kalbomis. Laukia ištisa tąsa naujų darbų.*

D. Valentukevičienė. Neabejoju, kad tie vienatimiai leidiniai būtų dėdomės net ir tiems, kurie skaitys visus MLE keturis tomus.

V. Kaltenis. Pristatant Klaipėdoje MLE IV tomą priimtas kreipimasis į Lietuvos visuomenę, kad reikia tęsti pradėtąjį darbą. Svarbu užsitikrinti pritarimą ir, aišku, gauti lėšų vienatimiams MLE leidiniams užsienio kalbomis parengti. Galima šį darbą dirbti mūsų Mokslo ir enciklopedijų leidybos centre, bet galima ir Klaipėdoje. Svarbu šio darbo tąsa, o tam reikia kolektyvinio darbo. Baltijos regiono istorijos ir archeologijos institutas dabar dirba su Vokietijos archyvais, randa daug svarbios medžiagos, kuri galėtų būti panaudota šiame darbe.

Pasaulio Mažosios Lietuvos fondo vadovybė pareiškė, kad jei Lietuvoje bus pareikšta iniciatyva tęsti pradėtą darbą, Fondas parems. Iniciatyvą turime rodyti mes patys.

D. Valentukevičienė. Vienaomioms MLE leidiniams užsienio kalbomis reikėtų vėl iš naujo surasti rengimo koncepciją, suburti darbuotojus. Mechaniškai išrinkti iš keturių tomų medžiagą ir sudėti į vieną tomą nepavyks. Tai lyg visai naujos knygos parengimas. Manau, per artimiausius kelis mėnesius ši dėdė išsirutulios ir įgaus aiškų pavidalą.

ML. *Tad kas yra „Mažosios Lietuvos enciklopedija“ – paminklas istorinei lietuvininkų žemei ar gyvas augantis organizmas?*

D. Valentukevičienė. Ar tai paminklas, ar gyvas organizmas, galės atsakyti tik kitos kartos. Man atrodo, kad tai tėra pradžia, kuri turėtų augti. O naują etapą reikia pradėti nuo pamintėjų vienatimių MLE sudarymo užsienio kalbomis.

V. Kaltenis. MLE turi jungimo jėgą tarp kelių lietuvininkų kartų, apskritai tai – tautos jungimo simbolis. Taip ir vertinkime šį darbą.

Kalbėjosi Gediminas Zemlickas

Kviečiame

2010 m. balandžio 22 d. (ketvirtadienį) rengiamos MLE IV tomo sutiktuvės LMA Mažajoje konferencijų salėje (Gedimino pr. 3, Vilniuje). Pradžia 15 val. Kviečiame dalyvauti.

Ieva Simonaitytė, Vanagų lietuvių jaunimo draugijos „Eglė“ pirmoji sekretorė, 1920

ties IV tomo išleidimo vēlesniam laikui atidėti negalėjome. Kai kas buvo anksčiau parašyta, bet toli gražu nepakankamai, todėl faktiškai teko daryti iš naujo. Straipsniuose buvo labai daug pasikartojančių dalykų, kurie į enciklopediją neturėjo patekti. Kai kurios medžiagos buvo atmetinai padarytos. Kai kurie anksčiau dirbę redaktoriai būdami filologai mėgino parašyti straipsnius, kuriems parašyti reikėjo istoriko kvalifikacijos – kokia ten kokybė. Tokius straipsnius teko iš naujo užsakinėti.

Kai kuriuos autorius žinojome iš ankstesnių straipsnių. Bendradarbiauome su klaipėdiečiais doc. dr. Albertu Juška, doc. dr. Jurgiu Mališausku (su jais teko dirbti dar rengiant MLE II tomą). Daug nulėmė partnerystė

Erdmonas Simonaitis (1888–1969) Mažosios Lietuvos Tarybos prezidento pirmininkas

hardo Lepas, kunigo Valdo Aušros. Jų pastabas priėmė. Žingsnis po žingsnio kiekvienas tomas buvo tobulesnis. Tai natūralu. O vertinti galės mūsų skaitytojai.

ML. *Kiek giliai Mažosios Lietuvos reikalus ir dalykus yra išnagrinęjęs Lietuvos mokslas? Ar drąsu diskutuoti su Vokietijos, Lenkijos kai kurių tų pačių dalykų tyrinėtojais?*

D. Valentukevičienė. Manųčiau,

Vyriausiasis redaktorius Gediminas Zemlickas
Stilistės Laura Bočiarovienė, Gintarė Leščinskaitė
Dizaineris Mindaugas Galkus

Patarėjai: Antanas Kulakauskas, Jonas Puodžius, Alfonsas Ramonas, Juras Ulbikas, Edmundas Kazimieras Zavadskas.
Redakcijos adresas: J. Basanavičiaus g. 6, 01118 Vilnius
El. paštas: mokslolietuva@takas.lt, tel. (8 5) 212 1235.
Laikraštis internete: <http://mokslasplus.lt/mokslo-lietuva>
Redakcija gerbia savo autorių nuomonę ir mintis, net jei ne visada joms pritaria. Perspausdinant ar naudojant laikraščio „Mokslo Lietuva“ ir jo internetinio puslapio <http://mokslasplus.lt/mokslo-lietuva> paskelbtą medžiagą būtina nuoroda į „Mokslo Lietuvą“. Laikraštis platinamas tik prenumeratoriams ir redakcijoje.

ISSN 1392-7191
Leidžia
UAB „Mokslininkų laikraštis“
SL Nr. 169
Spausdino
UAB „Sapnų sala“
S. Moniuškos g. 21, 2004 Vilnius
Tiražas 550 egz.